

PRZEMOC I KRYZYS W RODZINIE

ASPEKTY PRAWNE, STATYSTYCZNE
I SPOŁECZNE W ŚWIETLE PRAWA

REDAKCJA NAUKOWA

MAŁGORZATA BUDNIK-MINIERSKA

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

PRZEMOC I KRYZYS W RODZINIE

—

ASPEKTY PRAWNE, STATYSTYCZNE I SPOŁECZNE W ŚWIETLE PRAWA

**REDAKCJA NAUKOWA
MAŁGORZATA BUDNIK-MINIERSKA**

PRZEMOC I KRYZYS W RODZINIE

ASPEKTY PRAWNE, STATYSTYCZNE
I SPOŁECZNE W ŚWIETLE PRAWA

REDAKCJA NAUKOWA

MAŁGORZATA BUDNIK-MINIERSKA

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

REDAKCJA NAUKOWA:
MGR MAŁGORZATA BUDNIK-MINIERSKA

RECENZJA NAUKOWA:
KS. DR HAB., PROF. UKSW MAREK SAJ
DR PRZEMYSŁAW CZERNICKI

KOREKTA REDAKTORSKA, SKŁAD I PROJEKT OKŁADKI
KAROL ŁUKOMIAK

© copyright by author & ArchaeGraph

ISBN: 978-83-68410-12-9

**Wersja elektroniczna dostępna
na stronie internetowej wydawcy:**
www.archaeograph.pl

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

ŁÓDŹ 2025

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA	7
PRZEMOC JAKO ZAGROŻENIE DLA WSPÓŁCZESNEJ RODZINY	9
KS. HENRYK KOSZ	
DANE STATYSTYCZNE DOTYCZĄCE PRZEMOCY DOMOWEJ W POLSCE	23
LIC. SEBASTIAN OGONOWSKI	
PROCEDURA NIEBIESKIE KARTY	35
MGR MAGDALENA KUJAWSKA	
PRZYCZYNY SEPARACJI MAŁŻONKÓW W OBOWIĄZUJĄCYM PRAWIE POLSKIM	51
DR ADRIAN ROSŁON	
PRZYCZYNY SEPARACJI MAŁŻONKÓW W OBOWIĄZUJĄCYM PRAWIE KANONICZNYM	61
DR ADRIAN ROSŁON	

PRZEDMOWA

Niniejszym przedstawiamy Państwu monografię naukową zatytułowaną *Przemoc i kryzys w rodzinie – aspekty prawne, statystyczne i społeczne w świetle prawa*, w której znajdują Państwo pięć autorskich rozdziałów młodych adeptów nauki.

Pierwszy rozdział autorstwa ks. Henryka Kosza pt. *Przemoc jako zagrożenie dla współczesnej rodziny* ma na celu charakterystykę pojęcia przemoc oraz analiza tego pojęcia pod kątem zagrożenia dla współczesnej rodziny.

Drugi rozdział autorstwa lic. Sebastiana Ogonowskiego pt. *Dane statystyczne dotyczące przemocy domowej w Polsce* ma na celu przedstawienie skali odnoszącej się do przemocy w polskich domach w oparciu o dane statystyczne, które zostały zamieszczone na stronie internetowej Policji. W niniejszym rozdziale dokonano także analizy powyższych danych.

Celem trzeciego rozdziału autorstwa mgr Magdaleny Kujawskiej pt. *Procedura niebieskie karty* jest charakterystyka procedury Niebieskie Karty. W rozdziale dokonano analizy procedury Niebieskie Karty, a także została przedstawiona geneza tej procedury, jej pojęcie, a także podstawy prawne funkcjonowania niniejszej procedury. W treści rozdziału zaproponowano zmiany w tym zakresie.

Ostatnią część monografii otwierają dwa rozdziały dra Adriana Rosłona. Pierwszy z rozdziałów monografii pt. *Przyczyny separacji małżonków w obowiązującym prawie polskim* ma na celu przedstawienie charakterystyki przyczyn separacji małżonków w obowiązującym prawie w Polsce. W niniejszym rozdziale dokonano analizy przyczyn separacji, która jest alternatywą dla rozwodu. Natomiast drugi z rozdziałów ostatniej części monografii pt. *Przyczyny separacji małżonków w obowiązującym*

prawie kanonicznym ma na celu przedstawienie przyczyn separacji, ich klasyfikacji, a także implikacji związanych z rozwiązywaniem trudnych sytuacji w małżeństwie.

Redakcja Naukowa
Mgr Małgorzata Budnik-Minierska

PRZEMOC JAKO ZAGROŻENIE DLA WSPÓŁCZESNEJ RODZINY

Streszczenie: Niniejsza publikacja omawia zagrożenia społeczne, szczególnie te dotyczące rodzin i przemocy domowej. Zaczyna się od wprowadzenia pojęcia zagrożenia w naukach społecznych, definiując je jako sytuację mogącą prowadzić do niebezpieczeństwa dla jednostki lub społeczeństwa. Wyróżnia różne formy zagrożeń: fizyczne, psychiczne, ekonomiczne, społeczne, ekologiczne i inne, zwracając uwagę na ich wpływ na jakość życia. Zagrożenia społeczne są związane z takimi zjawiskami jak patologie, przestępczość, nierówności społeczne, choroby, kryzysy demograficzne czy naruszanie praw człowieka. Istotnymi elementami zagrożeń są również uprzedzenia, dyskryminacja, terroryzm, kryzys zdrowia publicznego, ubóstwo oraz inne problemy społeczne. Z kolei w kontekście współczesnych rodzin, niniejsza publikacja omawia zagrożenia związane z przemocą domową, której przyczyny obejmują doświadczenia przemocy w dzieciństwie, stres, alkoholizm, brak wsparcia i niewłaściwe normy społeczne. Przemoc w rodzinie może mieć długotrwałe skutki, a ofiary często nie zgłaszają takich sytuacji, co wynika z więzi emocjonalnych z oprawcą lub braku zaufania do instytucji. Przemoc domowa występuje w różnych formach – fizycznej, psychicznej, seksualnej – i często towarzyszy jej alkoholizm i inne zaburzenia. Skala przemocy jest trudna do określenia, ponieważ wiele przypadków nie jest zgłaszanych. Niniejsza publikacja wskazuje również na różnorodne przyczyny przemocy, takie jak uzależnienia, choroby psychiczne, problemy finansowe, czy zmiany społeczne związane z urbanizacją i industrializacją. Podsumowując, w pracy podkreślono, że zagrożenia społeczne, szczególnie te dotyczące przemocy w rodzinie, mają poważne konsekwencje dla jednostek i społeczeństwa, a ich zwalczanie wymaga szerokiego wsparcia i interwencji na różnych poziomach. Celem niniejszej publikacji jest charakterystyka pojęcia przemoc i analiza go pod kątem zagrożenia dla współczesnej rodziny.

Słowa kluczowe: przemoc, zagrożenie, współczesna rodzina, prawo

WSTĘP

Zagadnienie zagrożenia w kontekście nauk społecznych stanowi istotny obszar analizy, szczególnie w obliczu współczesnych problemów społecznych, które dotyczą jednostki i całe społeczeństwa. Zagrożenia te przybierają różnorodne formy – od zagrożeń o charakterze fizycznym, przez psychiczne, aż po ekonomiczne i społeczne. W szczególności zagrożenia społeczne, związane z patologiami, przemocą oraz kryzysami społecznymi, stanowią poważne wyzwanie, które w dużym stopniu wpływa na stabilność, jakość życia i bezpieczeństwo obywateli.

POJĘCIE ZAGROŻENIA W NAUKACH SPOŁECZNYCH

Według słownika terminów związanych z bezpieczeństwem narodowym, zagrożenie definiowane jest jako sytuacja, w której istnieje możliwość wystąpienia stanu niebezpiecznego dla otoczenia. Podstawowy podział zagrożeń obejmuje zagrożenia militarne oraz niemilitarne. Wśród tych drugich wyróżnia się m.in. zagrożenia ekonomiczne, ekologiczne, polityczne, wewnętrzne oraz psychospołeczne¹.

Natomiast w słowniku dotyczącym bezpieczeństwa narodowego zagrożenie społeczne definiowane jest jako intensyfikację negatywnych wpływów i zjawisk, które prowadzą do naruszenia fundamentalnych wartości egzystencjalnych oraz interesów państwa i narodu². Zagrożenia społeczne wiążą się z ryzykiem utraty zdrowia lub życia jednostki, a także naruszeniem bezpieczeństwa publicznego i socjalnego. Dotyczą również zagrożeń związanych z utratą tożsamości narodowej i etnicznej w różnych grupach społecznych. Szczególną uwagę należy zwrócić na takie aspekty zagrożeń społecznych jak patologie społeczne (np. narkomania, alkoholizm), naruszanie praw człowieka i obywatela, kryzysy demograficzne, uprzedzenia kulturowe i religijne, przestępczość, ubóstwo oraz choroby.

Zgodnie ze Słownikiem języka polskiego PWN, zagrożenie to stan lub sytuacja, która stwarza niebezpieczeństwo dla danej osoby bądź sprawa, że odczuwa ona zagrożenie. Ponadto termin ten może odnosić się także do osoby, która wywołuje taką sytuację. Mówiąc inaczej, zagrożenie w sensie

¹ B. Zdrowski, *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, wydanie szóste, Warszawa 2008, s.172-173.

² *Ibidem*, s. 153.

badawczym oznacza wydarzenia, w których podmiot bezpieczeństwa styka się z czynnikiem niebezpiecznym, określoną sytuacją lub stanem, prowadzącym do istotnego spadku stabilności, jakości życia lub perspektyw jego dalszego rozwoju i funkcjonowania³.

Zagrożenia mogą przybierać różne formy, takie jak fizyczne, psychiczne, materialne, ekonomiczne czy biologiczne. Badania medyczne wskazują, że długotrwałe odczuwanie lęku lub wynikająca z niego chroniczna wrogość mogą prowadzić do poważnych konsekwencji zdrowotnych, takich jak uszkodzenie serca, osłabienie układu odpornościowego czy zaburzenia pracy mózgu. Ich skutki mogą być równie destrukcyjne jak broń, np. nóż, bomba czy kula. Co więcej, częste ataki werbalne czy wrogie spojrzenia mogą mieć równie wyniszczający wpływ, jak fizyczna przemoc, np. silne uderzenie lub mocny chwyt. Do zachowań wywołujących podobny lęk i poczucie zagrożenia, jak fizyczny atak, należą także napastliwe spojrzenia, wulgarne wyzwiska, brutalna krytyka czy komentarze sprawiające, że osoba czuje się zagrożona⁴.

Psychologowie wskazują, że poczucie zagrożenia może pojawić się nie tylko wtedy, gdy naruszona zostaje wartość dotycząca nas bezpośrednio, ale także gdy dotyka osób dla nas ważnych lub naszego stanu posiadania. Występuje ono w sytuacji zwiększonego ryzyka naruszenia wartości istotnych dla jednostki, takich jak zdrowie, życie – zarówno własne, jak i bliskich – dobre imię, własność, pozycja społeczna, samopoczucie, samoocena, przekonania, prawa czy dorobek. Zagrożenie stanowi odrębną kategorię sytuacji trudnej, ale jednocześnie może być jej elementem lub konsekwencją, łącząc się z innymi wyzwaniami, takimi jak konflikty, deprywacja, przeciążenie czy utrudnienia. Tadeusz Tomaszewski podkreśla, że każda trudna sytuacja w pewnym stopniu prowadzi do zagrożenia, ponieważ wszelkie trudności mogą obniżać zdolność do wykonywania określonych działań, co w konsekwencji może prowadzić do negatywnych skutków dla danej osoby⁵.

Z punktu widzenia psychologii, przyjmuje się, że każda trudna emocja, którą przeżywamy, wiąże się z jakimś rodzajem zagrożenia. Często to

³ M. Bańko, *Słownik języka polskiego*, Warszawa 2000, s. 1213.

⁴ H. H. Bloomfield, R. K. Cooper, *Jak żyć bezpiecznie w niebezpiecznym świecie*, Świat Książki, Warszawa 2000, s. 25.

⁵ T. Tomaszewski, *Człowiek w sytuacji*, [w:] *Psychologia*, PWN, Warszawa 1982, s. 34-35.

zagrożenie przeradza się w strach⁶. Lęk, podobnie jak inne emocje, pełni rolę niezbędną do przetrwania, ponieważ sygnalizuje zagrożenie, w którym znajduje się jednostka. Zagrożenie zakłóca procesy psychiczne oraz utrudnia wykonywanie działań i czynności. Stanowi ono destrukcyjny czynnik w danej sytuacji, negatywnie wpływający na jednostkę, a niebezpieczeństwo jest konsekwencją tego zagrożenia.

Brunon Hołyst wskazuje, że zagrożenie nie jest czymś oczywistym, lecz zdarzeniem, które staje się widoczne poprzez osobę, którą ta sytuacja dotyka. W tym kontekście przedmiotem zagrożenia są ludzie, ponieważ to oni w największym stopniu odczuwają konsekwencje związane z pojawieniem się zagrożenia. Można więc stwierdzić, że zagrożenie wiąże się z poważną sytuacją, w której człowiek doświadcza lęku przed utratą życia lub innych wartości, które są dla niego ważne⁷.

Pojęcie zagrożenia społecznego obejmuje wszelkie sytuacje wiążące się z ryzykiem utraty zdrowia i życia, a także zagrożenia dla tożsamości narodowej i etnicznej w określonych społecznościach oraz bezpieczeństwa publicznego i socjalnego. Wynika to z fundamentalnych cech charakteryzujących każde społeczeństwo, takich jak jego odrębność, wzajemne relacje między członkami, instytucje, wspólne terytorium, język komunikacji, warunki życia, system pracy oraz obowiązujące normy i wzorce postępowania. Do zagrożeń społecznych zalicza się, m.in.:

1. uprzedzenia kulturowe i religijne oraz dyskryminację mniejszości etnicznych, narodowych, kulturowych, religijnych i językowych;
2. naruszenia praw człowieka i podstawowych wolności;
3. dyskryminację ze względu na płeć;
4. przejawy szowinizmu, nacjonalizmu, fundamentalizmu religijnego i ksenofobii;
5. manipulację świadomością i psychiką poprzez media masowe oraz ograniczanie wolności prasy;
6. patologie społeczne, takie jak terroryzm, przestępczość, działalność mafijna, epidemie, narkomania, prostytutka, analfabetyzm, dysfunkcje rodzinne, alkoholizm i masowe bezrobocie;
7. alienację społeczną, w tym konsumpcjonizm, sekciarstwo religijne, eskapizm oraz wzrost liczby osób (tzw. kognitorów), które odrzucają wartości narodowe na rzecz świata wirtualnego;

⁶ A. M. Kawalec, *Oswoić strach*, Świat Książki, Warszawa 2004, s. 13.

⁷ B. Hołyst, *Wiktymologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 64-65.

8. masowe migracje o podłożu ekologicznym i ekonomicznym;
9. dewaluację wartości ludzkich i rozmywanie granic między dobrem a złem;
10. wykorzystywanie wiedzy naukowej przeciwko ludzkości;
11. propagowanie kultu przemocy i brutalizacji relacji międzyludzkich;
12. kryzys systemu ochrony zdrowia;
13. katastrofy i klęski żywiołowe prowadzące do naruszenia norm społecznych;
14. kradzieże dóbr kultury;
15. rosnące ubóstwo i głód dotykające szerokie grupy społeczne;
16. degradację infrastruktury transportowej, mieszkaniowej i komunikacyjnej;
17. kryzysy demograficzne⁸.

Biorąc pod uwagę kryterium społeczno-demograficzne, najmniej odporne na zagrożenia społeczne są: samotne matki wychowujące dzieci, rodziny wielodzietne, dzieci i młodzież dorastające w środowiskach dysfunkcyjnych i patologicznych, osoby z niepełnosprawnością intelektualną lub fizyczną, a także jednostki wykluczone społecznie z różnych przyczyn, narażone na alkoholizm, bezdomność, prostytutkę czy narkomanię. Szczególnie zagrożoną grupą są również seniorzy utrzymujący się z emerytur i rent nieprzekraczających minimum socjalnego.

ZAGROŻENIA DLA WSPÓŁCZESNEJ RODZINY

Do współczesnych zagrożeń rodziny zaliczamy: doznawanie przemocy w dzieciństwie; normy kulturowe oraz społeczne; zażywanie substancji psychoaktywnych; stres; brak wsparcia, pomocy, narzędzi.

Doświadczenie przemocy w dzieciństwie – osoby stosujące przemoc często powielają wzorce wyniesione ze swojego dzieciństwa⁹. Dorastając w środowisku, gdzie dominowały relacje oparte na krzywdzeniu innych i doznawaniu krzywdy, przemoc postrzegali jako najskuteczniejsze narzędzie oddziaływania na drugiego człowieka. W konsekwencji traktują ją

⁸ R. Jakubczak, *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Dom Wydawniczy BELLONA, Warszawa 2003, s. 96.

⁹ Więcej na temat wychowania: A. Rosłon, *Wychowanie patriotyczne istotnym elementem bezpieczeństwa rodziny*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka a rodzina*, E. Jarmoch, I. A. Trzpił, A. W. Świdorski (red.), Drohiczyńskie Towarzystwo Naukowe, Drohiczyn 2018, s. 213-223.

jako naturalny sposób wychowania dzieci, uznając za niezbędny element utrzymania porządku, dyscypliny i szacunku w rodzinie. Sprawcy przemocy często wykazują trudności z empatią i nie potrafią utożsamić się z emocjami swoich ofiar, co sprawia, że nie są w stanie dostrzec cierpienia, jakie im wyrządzają.

Normy kulturowe i społeczne – w wielu środowiskach nadal istnieje społeczne przyzwolenie na przemoc psychiczną, fizyczną oraz stosowanie kar cielesnych wobec dzieci. Tego rodzaju postawy są utrwalane przez funkcjonujące w kulturze powiedzenia czy przysłowia, które usprawiedliwiają przemoc, a czasem wręcz ją legitymizują. Wciąż pokutuje również przekonanie, że przemoc domowa jest sprawą prywatną, a interwencja instytucji takich jak policja czy opieka społeczna jest postrzegana jako zagrożenie dla integralności rodziny. Takie podejście sprawia, że sprawca utwierdza się w poczuciu bezkarności, a ofiara zaczyna wierzyć, że nie ma możliwości uzyskania pomocy, co utrudnia przerwanie cyklu przemocy.

Zażywanie substancji psychoaktywnych – stosowanie alkoholu, narkotyków czy leków wpływa negatywnie na funkcjonowanie organizmu i może zwiększać skłonność do stosowania przemocy. Osoba będąca pod wpływem tych substancji często traci kontrolę nad swoim zachowaniem, reaguje agresywnie na otoczenie i błędnie ocenia sytuację, co prowadzi do nieuzasadnionych aktów przemocy. Szczególnie w rodzinach dotkniętych problemem alkoholowym przemoc występuje znacznie częściej. Alkohol osłabia mechanizmy samokontroli, co może prowadzić do eskalacji agresywnych zachowań.

Stres – jest jednym z kluczowych czynników zwiększających ryzyko wystąpienia przemocy, zwłaszcza stres społeczny związany z sytuacją zdrowotną, ekonomiczną i mieszkaniową rodziny. Zaobserwowano, że problemy finansowe, brak stabilizacji życiowej czy trudne warunki mieszkaniowe prowadzą do narastania napięcia i frustracji, które mogą przerodzić się w przemoc domową. Podobnie jest w przypadku przewlekłych chorób fizycznych, zaburzeń psychicznych lub niepełnosprawności w rodzinie. Do czynników stresogennych należą również przedłużające się konflikty rodzinne, niezadowolenie z życia, brak równowagi między partnerami w kwestii zarobków, wykształcenia, pozycji społecznej czy prestiżu.

Brak wsparcia, pomocy i zasobów – istotnym czynnikiem sprzyjającym przemocy jest brak dostępnych narzędzi do jej przeciwdziałania. Osoby doświadczające przemocy często szukają pomocy wśród rodziny,

znajomych czy współpracowników, a kluczową rolę w ochronie przed przemocą odgrywają pozytywne relacje międzyludzkie. Oprócz wsparcia emocjonalnego ważne jest również zaplecze społeczne, intelektualne i materialne, które może zwiększyć szanse na wyjście z przemocowej sytuacji.

Podsumowując, brak odpowiednich zasobów, negatywne doświadczenia z dzieciństwa oraz nawiązywanie nowych relacji w dorosłym życiu mogą nie tylko nie sprzyjać, ale wręcz utrudniać i hamować proces wychodzenia z przemocowej relacji¹⁰. Warto zaznaczyć, iż z pewnością nie jest to katalog zamknięty¹¹.

PRZYCZYNY PRZEMOCY W RODZINIE

Przemoc może wynikać zarówno z utraty kontroli nad agresywnym zachowaniem sprawcy, poczucia bezradności i siły, jak i z działań impulsywnych lub starannie zaplanowanych. Zjawisko to może pojawiać się w różnych środowiskach, jednak szczególnie dotkliwe skutki niesie przemoc w rodzinie – miejscu, które powinno stanowić fundament bezpieczeństwa oraz zapewniać godne warunki do życia i dorastania. Dodatkowo, fakt, że sprawcami są najczęściej osoby bliskie ofierze (rodzice, rodzeństwo, dziadkowie czy dalsza rodzina), a ofiarami stają się jednostki wymagające szczególnej troski (dzieci, osoby starsze, osoby niepełnosprawne), czyni to zjawisko jeszcze bardziej destrukcyjnym.

Choć często przemoc kojarzona jest z rodzinami patologicznymi, w rzeczywistości może dotyczyć różnych środowisk. Często towarzyszy jej np. alkoholizm, który nasila u sprawcy zaburzenia w kontaktach interpersonalnych oraz problemy emocjonalne. Wśród czynników sprzyjających przemocy wymienia się również chłodną atmosferę w domu, trudności finansowe i społeczne.

Istnienie przemocy warunkują trzy kluczowe aspekty: zachowanie sprawcy narusza prawa i dobro ofiary; sprawca dopuszcza się przemocy, ponieważ czuje się bezkarny; poprzez stosowanie przemocy sprawca realizuje swoje potrzeby¹².

¹⁰ Źródła przemocy domowej, <https://stopuzaleznieniom.pl/artykuly/przemoc-w-rodzinie/zrodla-przemocy-domowej/> (dostęp: 18.03.2025 r.).

¹¹ A. Rosłon, *Zagrożenia dla współczesnej rodziny*, [w:] *Wielowymiarowość kategorii Bezpieczeństwa. Wymiar społeczny (tom 1)*, Sygidus K., Łubiński P., Svyrydenko D., (red.), Bookmarked Publishing & Editing, Olsztyn-Kijów 2018, s. 25-28.

¹² J. Helios, W. Jedlecka, *Współczesne oblicza przemocy. Zagadnienia wybrane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017, s. 31-32.

M. Borowski¹³, analizując przyczyny przemocy domowej, wyróżnia następujące czynniki: uzależnienie od alkoholu, leków i narkotyków, działalność przestępczą, zaburzenia psychiczne i nerwicowe, dewiacje seksualne, a także zachowania autodestrukcyjne, takie jak samookaleczanie czy skłonności samobójcze. Ponadto wskazuje na inne formy dysfunkcyjnych zachowań, które wpływają na destabilizację systemu społecznego, prowadząc m.in. do wzrostu liczby rozbitych rodzin, rozwodów oraz zjawiska tzw. społecznego sieroctwa. Wskazuje się, że dezorganizacja i przemoc w rodzinie wynikają z następujących przyczyn:

1. rozwój społeczności miejskich, zwłaszcza w dużych aglomeracjach, sprzyjający anonimowości zarówno rodzin, jak i jednostek (efekt urbanizacji i industrializacji);
2. intensyfikacja procesów urbanizacyjnych i przemysłowych, prowadząca do istotnych zmian społecznych;
3. rezygnacja z pracy w ramach gospodarstwa rodzinnego oraz podejmowanie przez kobiety zatrudnienia poza domem (konsekwencja industrializacji);
4. wzrost mobilności społecznej w różnych jej aspektach (wynik industrializacji);
5. rozwój sektora usług, który przejmuje część obowiązków tradycyjnie należących do rodziny;
6. spadek liczby dzieci w rodzinach (częściowo związany z urbanizacją, industrializacją, a także postępem edukacji i nauki);
7. osłabienie znaczenia niektórych funkcji rodziny;
8. wzrost liczby podejrzeń o zdradę i faktycznych zdrad małżeńskich (częściej obserwowany w społeczeństwach uprzemysłowionych);
9. zanikanie dawnych tradycji obyczajowych oraz większa akceptacja rozwodów;
10. niezadowolenie w małżeństwie, niespełnienie oczekiwań wobec partnera, trwałe różnice w wizji życia rodzinnego, charakterze lub światopoglądzie;
11. choroby jednego z małżonków, w tym nerwice, psychozy, zaburzenia osobowości czy choroby psychosomatyczne;
12. uzależnienia, takie jak narkomania i alkoholizm;

¹³ M. Borowski, *Przemoc w rodzinie*, <http://www.korzan.edu.pl/konferencja/referaty/borowski.pdf> (dostęp: 18.03.2025 r.).

13. problemy związane z zatrudnieniem, np. brak stałego źródła dochodu.

SKALA PRZEMOCY W RODZINIE

Przemoc domowa to złożone zjawisko o wielowymiarowym charakterze, co sprawia, że trudno jest w pełni określić jego rzeczywisty zakres. Dane statystyczne obejmują jedynie przypadki zgłoszone i ujawnione, podczas gdy wiele aktów przemocy pozostaje nieujawnionych i rozgrywa się w zaciszu domowym. Główne przyczyny braku zgłaszania takich przestępstw to:

1. więzi emocjonalne między ofiarą a sprawcą – obawa o przyszłe relacje i ich konsekwencje;
2. postawa ofiary wobec przemocy – brak pełnej świadomości, że doszło do przestępstwa, skłonność do usprawiedliwiania sprawcy ze względu na jego cechy osobowościowe (np. nerwowość, impulsywność, agresywność) lub przekonanie, że sama sprowokowała przemoc;
3. stosunek ofiary do organów ścigania – poziom zaufania wobec instytucji może wpływać na skłonność do zgłaszania przestępstw;
4. cechy osobowe ofiary – takie jak wiek czy płeć, mogą determinować reakcję na przemoc;
5. sytuacja życiowa ofiary – np. konflikt z prawem, który może zniechęcać do kontaktu z organami ścigania¹⁴.

Policyjne statystyki obejmują jedynie informacje dotyczące ujawnionych przestępstw. W kontekście przemocy domowej uwzględniają one dane związane z procedurą Niebieskiej Karty¹⁵ oraz określonymi przestępstwami, takimi jak te opisane w art. 207 k.k. Wynika to z faktu, że przemoc w rodzinie nie jest bezpośrednio penalizowana jako odrębne przestępstwo. Obok przestępczości ujawnionej istnieje również przestępczość ukryta, której skala jest trudna do oszacowania. W literaturze kryminologicznej obie te kategorie są określane jako wzajemnie powiązane, jednak liczba faktycznie popełnionych, lecz niezgłoszonych przestępstw pozostaje nieznana.

¹⁴ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Wydawnictwo ARCHE, Gdańsk 2004, s. 225-227.

¹⁵ A. Rosłon, *Procedura „Niebieskie Karty” - zarys problematyki* [w:] *Problemy nauk prawnych. Tom. 6*, Pujer K. (red.), Exante, Wrocław 2018, s. 183-190.

Dokładne określenie skali przemocy domowej stanowi wyzwanie. Kluczowe znaczenie ma przyjęta terminologia oraz sposób klasyfikacji czynów jako aktów przemocy domowej. Często granica między przemocą a społecznie akceptowanymi zachowaniami bywa niejednoznaczna i trudna do określenia¹⁶.

Ocena skali tego zjawiska zależy od świadomości jednostki na temat przysługujących jej praw oraz umiejętności właściwej oceny rzeczywistości społecznej. Dla niektórych osób przemoc domowa staje się dostrzegalna i uświadomiona dopiero w momencie użycia siły fizycznej przez partnera, podczas gdy inni zauważają ją już na etapie przemocy psychicznej. Postrzeganie przemocy może być również związane ze statusem społecznym – w rodzinach o wysokim statusie materialnym, wykształceniu i prestiżu, przemoc może być trudniejsza do rozpoznania niż w tzw. rodzinach patologicznych.

Rzeczywista skala przestępczości jest określana na podstawie danych pochodzących z różnych źródeł i metod badawczych, takich jak:

1. obserwacja uczestnicząca – polega na bezpośrednim udziale badacza w analizowanym zjawisku społecznym. Jednak, podobnie jak w eksperymencie, trudno jest odtworzyć naturalne zachowania członków rodziny w obecności obserwatora, ponieważ w takich warunkach osoby badane mogą kontrolować swoje reakcje;
2. eksperyment – jest jedną z bardziej złożonych metod badawczych, ponieważ wymaga wywołania i kontrolowania zjawiska w naturalnych warunkach. W przypadku przemocy domowej niemożliwe jest stworzenie w pełni autentycznych interakcji rodzinnych, dlatego badania mogą koncentrować się np. na reakcji otoczenia na przemoc, takiej jak zachowanie sąsiadów, gdy usłyszą odgłosy awantury;
3. wywiad – to metoda pozwalająca na odkrywanie nieujawnionej przestępczości poprzez rozmowy z osobami dotkniętymi przemocą lub świadkami tego zjawiska¹⁷. Oprócz ogólnych trudności związanych z tą metodą badawczą, takich jak ujednoczenie kwestionariuszy ankietowych czy technik przeprowadzania badań, istnieją także istotne wyzwania specyficzne dla badania przemocy

¹⁶ M. Lewoc, *Diagnoza skali zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce*, *Probacja* 2014, nr 3, s. 35-36.

¹⁷ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia...*, s. 227-228.

domowej. Główną trudnością jest trudność w odpowiednim doborze próby badawczej oraz w znalezieniu osób, które doświadczają przemocy w rodzinie i są gotowe podzielić się swoimi doświadczeniami na ten temat. Ponadto, obecność ankietera może wpływać na wyniki badania – ofiary mogą chcieć ukryć fakt występowania przemocy w rodzinie, co wpływa na rzetelność zebranych informacji¹⁸.

W literaturze kryminologicznej zwraca się uwagę na trudności metodologiczne związane z mierzeniem zjawiska przestępczości. W przypadku przemocy w rodzinie mogą one prowadzić zarówno do zawyżenia, jak i zaniżenia skali tego zjawiska. Zawyżenie występuje, gdy kilka ofiar przemocy pochodzi z tej samej rodziny, a każda z nich zgłasza to samo przestępstwo. Z kolei zaniżenie ma miejsce, gdy te same osoby są wielokrotnie ofiarami przemocy, a każde zgłoszenie dotyczy innego incydentu¹⁹.

ZAKOŃCZENIE

Współczesne zagrożenia społeczne oraz ich wpływ na jednostki i rodziny stawiają przed społeczeństwem poważne wyzwania, które wymagają skutecznych interwencji oraz wsparcia systemów pomocy społecznej. Zjawisko przemocy w rodzinie, będące tylko jednym z wielu zagrożeń społecznych, ukazuje destrukcyjne skutki, jakie niesie ze sobą brak odpowiednich zasobów wsparcia oraz wychowania w środowisku pełnym przemocy i stresu. W obliczu tych zagrożeń, konieczne staje się podejmowanie działań zapobiegawczych, a także edukacja społeczna w celu minimalizacji negatywnych konsekwencji tych zjawisk.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

Bańko M., *Słownik języka polskiego*, Warszawa 2000.

Bloomfield H. H., Cooper R. K., *Jak żyć bezpiecznie w niebezpiecznym świecie*, Świat Książki, Warszawa 2000.

¹⁸ S. D. Herzberger, *Przemoc domowa. Perspektywa psychologii społecznej*, PARPA, Warszawa 2002, s. 18-21.

¹⁹ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia...*, s. 237.

Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, Wydawnictwo ARCHE, Gdańsk 2004.

Helios J., Jedlecka W., *Współczesne oblicza przemocy. Zagadnienia wybrane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017.

Herzberger S. D., *Przemoc domowa. Perspektywa psychologii społecznej*, PARPA, Warszawa 2002.

Hołyst B., *Wiktymologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.

Jakubczak R., *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Dom Wydawniczy BELLONA, Warszawa 2003.

Kawalec A. M., *Oswoić strach*, Świat Książki, Warszawa 2004.

Lewoc M., *Diagnoza skali zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce*, Probacja 2014, nr 3.

Rosłon A., *Procedura „Niebieskie Karty” - zarys problematyki* [w:] *Problemy nauk prawnych. Tom. 6*, Pujer K. (red.), Exante, Wrocław 2018.

Rosłon A., *Wychowanie patriotyczne istotnym elementem bezpieczeństwa rodziny*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka a rodzina*, Jarmoch E., Trzpił I. A., Świdorski A. W. (red.), Drohiczyńskie Towarzystwo Naukowe, Drohiczyn 2018.

Rosłon A., *Zagrożenia dla współczesnej rodziny*, [w:] *Wielowymiarowość kategorii Bezpieczeństwa. Wymiar społeczny (tom 1)*, Sygidus K., Łubiński P., Svyrydenko D., (red.), Bookmarked Publishing & Editing, Olsztyn-Kijów 2018.

Tomaszewski T., *Człowiek w sytuacji*, [w:] *Psychologia*, PWN, Warszawa 1982.

Zdrodowski B., *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, wydanie szóste, Warszawa 2008.

Źródła internetowe

Borowski M., *Przemoc w rodzinie*, <http://www.korzan.edu.pl/konferencja/referaty/borowski.pdf> (dostęp: 18.03.2025 r.).

Źródła przemocy domowej, <https://stopuzaleznieniom.pl/artykuly/przemoc-w-rodzinie/zrodla-przemocy-domowej/> (dostęp: 18.03.2025 r.).

VIOLENCE AS A THREAT TO THE MODERN FAMILY

Summary: This publication discusses social threats, particularly those related to families and domestic violence. It begins by introducing the concept of threat in social sciences, defining it as a situation that can lead to danger for an individual or society. It distinguishes various forms of threats: physical, psychological, economic, social, ecological, and others, highlighting their impact on quality of life. Social threats are associated with phenomena such as pathologies, crime, social inequalities, diseases, demographic crises, and human rights violations. Key elements of threats also include prejudice, discrimination, terrorism, public health crises, poverty, and other social problems. In the context of contemporary families, this publication addresses threats related to domestic violence, the causes of which include experiences of violence in childhood, stress, alcoholism, lack of support, and improper social norms. Domestic violence can have long-lasting effects, and victims often do not report such situations due to emotional bonds with the perpetrator or a lack of trust in institutions. Domestic violence occurs in various forms – physical, psychological, sexual – and is often accompanied by alcoholism and other disorders. The scale of violence is difficult to determine as many cases go unreported. This publication also points to various causes of violence, such as addiction, mental illnesses, financial problems, and social changes related to urbanization and industrialization. In conclusion, the paper emphasizes that social threats, particularly those related to domestic violence, have serious consequences for individuals and society, and combating them requires broad support and intervention at various levels. The aim of this publication is to characterize the concept of violence and analyze it as a threat to the modern family.

Keywords: violence, threat, contemporary family, law

LIC. **SEBASTIAN OGWONSKI**

Uniwersytet Warszawski

ORCID: 0009-0008-7094-2665

DANE STATYSTYCZNE DOTYCZĄCE PRZEMOCY DOMOWEJ W POLSCE

Streszczenie: Z danych statystycznych wynika, iż kulminacja skali przemocy nastąpiła w 2015 r. Następnie stopniowo spadała do 2022 r., natomiast od 2023 r. znów wzrasta. Przemoc w rodzinie najczęściej dotyczy kobiet i dzieci, a sprawcami są głównie mężczyźni, przy czym wiele interwencji ma miejsce, gdy sprawcy są pod wpływem alkoholu. Również wśród sprawców przemocy domowej pojawiają się kobiety oraz coraz częściej młodsze osoby. Statystyki wskazują na rosnącą liczbę małoletnich sprawców oraz na spadek liczby sprawców będących pod wpływem alkoholu. Z danych wynika, że przemoc najczęściej dotyczy przemocy psychicznej, fizycznej, ekonomicznej i rzadziej seksualnej. Zgodnie z ustawą o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, istnieje obowiązek zgłoszenia przestępstw związanych z przemocą, zarówno przez osoby zawodowo zobowiązane, jak i świadków. Za niezawiadomienie o przestępstwie grozi kara pozbawienia wolności do 3 lat. Przepisy przewidują również wyjątki, w których brak zgłoszenia nie wiąże się z odpowiedzialnością karną. Celem niniejszej publikacji było przedstawienie skali przemocy w polskich domach w oparciu o dane statystyczne zamieszczone na stronie internetowej Policji. W niniejszej publikacji dokonano również analizy powyższych danych.

Słowa kluczowe: statystyka, ofiary przemocy, przemoc domowa, sprawcy przemocy

WSTĘP

Przemoc w rodzinie to poważny problem społeczny, który ma tragiczne konsekwencje dla ofiar, zarówno psychiczne, jak i fizyczne. Choć istnieje wiele instytucji oraz procedur, które mają na celu przeciwdziałanie temu zjawisku, dane statystyczne wciąż wskazują na jego duży zakres. Statystyki dotyczące ofiar oraz sprawców przemocy domowej pomagają lepiej zrozumieć skalę problemu i wytyczyć kierunki działań, które mogą przyczynić się do jego zmniejszenia. W tym kontekście niezwykle ważne są informacje zbierane przez instytucje, takie jak Policja, które dokumentują przypadki przemocy domowej.

STATYSTYKA OFIAR PRZEMOCY DOMOWEJ

Statystyki kryminalne stanowią podstawowe źródło informacji o przestępczości, lecz uwzględniają jedynie zgłoszone i zarejestrowane przypadki. Rzeczywisty zakres przemocy domowej pozostaje nieznany, ponieważ dane te obejmują jedynie jej niewielką część¹.

Każda policyjna interwencja dotycząca przemocy domowej jest odnotowywana w ogólnopolskim systemie statystycznym Niebieskiej Karty², który działa od 1 lipca 2004 roku i opiera się na Krajowym Systemie Informacyjnym Policji³. Pozwala to na przeanalizowanie oraz pomoc w diagnozowaniu zjawiska przemocy na tle całego kraju, jak również w poszczególnych jej obszarach, a także umożliwia na bazie tych danych planować działania pomocowe oraz profilaktyczne w zwalczaniu przemocy domowej.

Dzięki temu możliwa jest analiza oraz diagnozowanie zjawiska przemocy zarówno w skali całego kraju, jak i w poszczególnych regionach. Pozyskane dane stanowią również podstawę do planowania działań pomocowych i profilaktycznych w zakresie zwalczania przemocy domowej. W związku ze zmianą systemu rejestracji statystycznej dotyczącej przemocy

¹ B. Gruszczyńska, *Zjawisko przemocy w rodzinie w świetle statystyk kryminalnych i badań wiktyimizacyjnych* [w:] *Jak skutecznie chronić ofiary przemocy w rodzinie*, L. Mazowiecka (red.), Wydawnictwo Lex a Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013, s. 103.

² Więcej na temat procedury Niebieskich Kart: A. Rosłon, *Przemoc w rodzinie i jej aspekty prawne - zarys problematyki* [w:] *Problemy nauk prawnych. Tom. 6*, Pujer K. (red.), Exante, Wrocław 2018, s. 178-179; A. Rosłon, *Procedura „Niebieskie Karty” - zarys problematyki* [w:] *Problemy nauk prawnych. Tom. 6*, K. Pujer (red.), Exante, Wrocław 2018, s. 183-190.

³ D. Rozburski, *Zastosowanie procedury Niebieskie Karty dla policji*, <http://www.naukowy.pl/spoleczenstwo/zastosowanie-procedury-niebieskie-karty-dla-policji/> (dostęp: 18.03.2025 r.).

domowej w 2012 roku, zmienił się także sposób prezentacji danych. Tabela 1 przedstawia liczbę ofiar przemocy⁴, z podziałem na wiek, a także płeć ofiar. Prezentowane dane dotyczą wyłącznie działań podejmowanych przez policję w ramach procedury Niebieskiej Karty. Nie obejmują one informacji o działaniach innych instytucji pozapolicyjnych, które również są uprawnione do przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Ofiarami przemocy domowej najczęściej są kobiety oraz osoby małoletnie, podczas gdy sprawcami w większości przypadków są mężczyźni. W latach 2012–2014 liczba poszkodowanych w ramach procedury Niebieskiej Karty wykazywała tendencję wzrostową, wzrastając z 76 993 do 105 332 osób. Natomiast od 2015 do 2024 roku odnotowano stopniowy spadek liczby ofiar przemocy domowej – z 97 501 do 86 920. W tym okresie zmniejszyła się także liczba policyjnych interwencji związanych z przemocą w rodzinie. Najwięcej osób dotkniętych przemocą domową zarejestrowano w 2014 roku, przekraczając 100 tysięcy przypadków, natomiast najmniejszą liczbę policyjnych interwencji odnotowano w 2022 roku – 71 631. Analiza tych danych sugeruje możliwy dalszy spadek liczby ofiar przemocy domowej, jednak nie można jednoznacznie przewidzieć przyszłych statystyk dotyczących tego zjawiska.

Alternatywnym źródłem informacji mogą być wyniki międzynarodowych badań wiktyimizacyjnych dotyczących przemocy wobec kobiet, przeprowadzonych w Polsce w 2004 roku w ramach International Violence against Women Survey. Badania te pozwalają oszacować skalę przemocy, która nie została ujawniona ani zarejestrowana w oficjalnych statystykach, określaną jako tzw. ciemna liczba. Wyniki wykazały, że co trzecia kobieta (34,6%) doświadczyła przemocy ze strony mężczyzny w swoim życiu. Jednak tylko jedna na cztery ofiary zgłosiła to zdarzenie organom ścigania, co oznacza, że policja nie ma wiedzy o trzech czwartych przypadków przemocy⁵. Kontrola zjawiska przemocy domowej wymaga analizy powodów, dla których akty przemocy nie są zgłaszane, ponieważ ma to kluczowe znaczenie zarówno dla oceny skuteczności działań odpowiednich służb, jak i dla pociągnięcia sprawców do odpowiedzialności. Wiele przestępstw związanych z przemocą w rodzinie nigdy nie zostaje ujawnionych i pozostaje w zaciszu domowym. Najczęstsze przyczyny braku zgłoszenia, nawet

⁴ Strona Policji, *Przemoc w rodzinie*, <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html> (dostęp: 18.03.2025 r.).

⁵ B. Gruszczyńska, *Zjawisko...*, s. 115-118.

poważnych przestępstw, to strach przed zemstą sprawcy, lęk, wstyd, poczucie skrępowania, a także obawy dotyczące niewłaściwej reakcji służb. Często zdarza się również, że ofiara nie jest świadoma, jak poważny jest czyn, którego doświadczyła.

Tabela nr 1. Liczba ofiar przemocy w rodzinie, w latach 2012-2024, z podziałem na wiek oraz płeć ofiar.

Rok	Kobiety	Mężczyźni	Małoletni	Ogółem
2012	50 241	7 580	19 172	77 993
2013	58 310	9 233	19 254	86 797
2014	72 786	11 491	21 055	105 332
2015	69 376	10 733	17 392	97 501
2016	66 930	10 636	14 223	91 789
2017	67 984	11 030	13 515	92 529
2018	65 057	10 672	12 404	88 133
2019	65 195	10 676	12 161	88 032
2020	62 866	10 922	11 787	85 575
2021	55 112	9 520	11 129	75 761
2022	51 935	8 714	10 982	71 631
2023	51 631	9 162	17 039	77 832
2024	50 638	10 559	25 723	86 920

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Strona Policji, *Przemoc w rodzinie*, <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html> (dostęp: 18.03.2025 r.).

STATYSTYKA SPRAWCÓW PRZEMOCY W RODZINIE

Z danych policyjnych⁶ za lata od 2012 do 2024 roku wynika, że z grupy sprawców przemocy w rodzinie najczęściej są mężczyźni. Poniższe dane informacyjne przedstawiają liczbę ogólną osób podejrzanych o popełnienie przestępstwa przemocy, razem z: liczbą sprawców, jakie w czasie zatrzymania znajdowały się pod wpływem alkoholu, z podziałem na wiek oraz płeć. Z ukazanych danych wynika, że głównymi sprawcami przemocy domowej są mężczyźni, a ofiarami najczęściej kobiety oraz małoletni. Więcej niż połowa mężczyzn w czasie zastosowania przemocy domowej

⁶ Strona Policji, *Przemoc w rodzinie...* (dostęp: 18.03.2025 r.).

znajdowała się pod wpływem alkoholu. Może to świadczyć o wysokim stopniu negatywnym działaniu alkoholu na zachowanie człowieka.

Warto zauważyć, że policyjne statystyki nie odzwierciedlają w pełni rzeczywistej skali zjawiska. Niebieskie Karty są zakładane jedynie w co czwartej sprawie związanej z przemocą domową, podczas gdy pozostałe przypadki nie są ujęte w tych danych. W latach 2012–2024 liczba osób podejrzanych o przestępstwa związane z przemocą domową wykazywała tendencję wzrostową, a następnie nieznacznie spadła.

Biorąc za prawdziwe wartości bezwzględne, powszechnym stereotypem jest przekonanie, że sprawcami przemocy są wyłącznie mężczyźni. Choć to oni rzeczywiście dominują w statystykach jako sprawcy przemocy domowej, stanowiąc większość ogólnej liczby osób dopuszczających się takich czynów, nie można całkowicie wykluczyć udziału kobiet w tego rodzaju przestępstwach, a liczba ta systematycznie wzrasta (2012 – 3 522, 2013 – 4 440, 2014 – 5 301, 2015 – 5 244, 2016 – 5 461, 2017 – 5 878, 2018 – 6 045, 2019 – 6 448, 2020 – 6 677, 2021 – 6 173, 2022 – 6 497, 2023 – 7 595, 2024 – 8 124).

W kontekście liczby sprawców przemocy domowej warto zauważyć, że w 2024 roku odnotowano najwyższą w ciągu ostatnich dwunastu lat liczbę kobiet dopuszczających się tego rodzaju czynów. W porównaniu do 2012 roku liczba sprawczyń wzrosła o 4 602.

Niepokojącą tendencją, którą można zaobserwować w latach 2012–2023, jest wzrost liczby małoletnich sprawców przemocy domowej, co wskazuje na rosnącą skalę tego zjawiska wśród młodszych osób (2012 – 281, 2013 – 255, 2014 – 379, 2015 – 306, 2016 – 373, 2017 – 293, 2018 – 303, 2019 – 314, 2020 – 353, 2021 – 324, 2022 – 321, 2023 – 196).

Przemoc w rodzinie najczęściej jest stosowana przez sprawców będących pod wpływem alkoholu. Warto jednak zauważyć, że w analizowanym okresie odnotowano spadek liczby sprawców będących w stanie nietrzeźwości, którzy dopuszczają się przemocy domowej (2012 – 31 387, 2013 – 37 650, 2014 – 50 073, 2015 – 48 841, 2016 – 46 537, 2017 – 46 092, 2018 – 43 182, 2019 – 42 583, 2020 – 39 798, 2021 – 33 622, 2022 – 31 807, 2023 – 30 261, 2024 – 25 704).

Czynności przemocowe wobec dzieci najczęściej są związane z różnymi kryzysami w rodzinie. Te okoliczności można uznać za kluczowe w kontekście zapobiegania przemocy domowej, ponieważ wczesne rozpoznanie problemów rodzinnych oraz udzielenie odpowiedniego wsparcia

może pomóc w ich rozwiązaniu. Brak szczególnych wskazań dotyczących wpływu czynników zewnętrznych na działania sprawców przemocy może prowadzić do nasilenia przemocy w obliczu narastających problemów rodzinnych, a także wskazuje na ograniczone kompetencje rodzin w zakresie komunikacji interpersonalnej oraz rozwiązywania konfliktów bez używania przemocy⁷.

Z wyników badań TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej wynika, że co piąty respondent (20%) przyznał, iż przynajmniej raz w życiu stosował przemoc wobec członka rodziny. Wnioski te pochodzą z analizy odpowiedzi na pytania dotyczące różnych form przemocy w rodzinie. Najczęściej dotyczyło to przemocy psychicznej, którą stosowało 15% badanych, rzadziej występowała przemoc fizyczna – 9%. Zdecydowanie mniej respondentów zadeklarowało stosowanie przemocy ekonomicznej (2%) oraz seksualnej (0,4%).

Sprawcy przemocy zazwyczaj przyznają się do jej stosowania w odniesieniu do członków gospodarstwa domowego kilka razy, w przypadku przemocy psychicznej – 11%, fizycznej – 5%, ekonomicznej – 1%, a seksualnej – 0,2%. Bardzo mały odsetek badanych przyznał, że wielokrotnie dopuszczali się przemocy – w przypadku przemocy fizycznej i psychicznej była to zaledwie 1%, a w przypadku przemocy seksualnej i ekonomicznej mniej niż 1%.

Część respondentów przyznała, że używali przemocy wobec członków rodziny, jednak miało to miejsce tylko raz: 4% badanych w przypadku przemocy psychicznej, 3% w przypadku przemocy fizycznej, 1% w odniesieniu do przemocy ekonomicznej, a rzadziej niż 1% w przypadku przemocy seksualnej.

13% respondentów zadeklarowało, że stosowało tylko jeden rodzaj przemocy, 5% używało dwóch form przemocy, a 1% dopuszczał się trzech jej rodzajów.

Rzadziej niż 1% Polaków przyznało się, że wobec innych członków rodziny dopuszczali się działań, które można by uznać za pełne formy

⁷ M. Miedzik, J. Godlewska-Szurkova, *Badania porównawcze oraz diagnoza skali występowania przemocy w rodzinie wśród osób dorosłych i dzieci, z podziałem na poszczególne formy przemocy wraz z opisem charakterystyki ofiar przemocy i sprawców*, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwibst6Pj4LqAhXsl4sKHUJnDpAQFjABegQIAhAB&url=https%3A%2F%2Fwww.gov.pl%2Fattachmen t%2Faf502517-42d0-49e2-a58f-0113b1635a14&usq=AOvVaw3_D5t2ux2085fYEeR9Rkmz, (dostęp: 18.03.2025 r.).

przemocy fizycznej, psychicznej, ekonomicznej oraz seksualnej. Wśród sprawców przemocy ponad dwie trzecie (68%) stanowią osoby, które dopuściły się tylko jednej formy przemocy wobec członków rodziny, 27% sprawców używało dwóch form przemocy, 4% trzech, a mniej niż 1% zastosowało tylko jedną formę⁸.

Tabela nr 2. Liczba osób podejrzewanych o przemoc w rodzinie w latach 2012-2024 (A), jak również ujęcie liczby osób, które w chwili zatrzymania znajdowały się pod wpływem alkoholu (B), z podziałem osób podejrzanych o przemoc na wiek oraz płeć.

Rok (A) / (B)	Kobiety	Mężczyźni	Małoletni	Ogółem
2012 (A)	3 522	47 728	281	51 531
2012 (B)	1 005	30 333	49	31 387
2013 (A)	4 440	56 755	255	61 450
2013 (B)	1 289	36 327	34	37 650
2014 (A)	5 301	72 791	379	78 489
2014 (B)	1 969	48 055	49	50 073
2015 (A)	5 244	70 484	306	76 034
2015 (B)	1 972	46 830	39	48 841
2016 (A)	5 461	68 321	373	74 155
2016 (B)	1 993	44 499	45	46 537
2017 (A)	5 878	70 035	293	76 206
2017 (B)	2 028	44 037	27	46 092
2018 (A)	6 045	67 306	303	73 654
2018 (B)	1 903	41 257	22	43 182
2019 (A)	6 448	68 148	314	74 910
2019 (B)	2 126	40 435	22	42 583
2020 (A)	6 677	66 198	353	73 228
2020 (B)	1 986	37 781	31	39 798
2021 (A)	6 173	58 349	324	64 846
2021 (B)	1 831	31 769	22	33 622
2022 (A)	6 497	55 426	321	62 244
2022 (B)	1 872	29 901	34	31 807
2023 (A)	7 595	55 225	196	63 016
2023 (B)	2 171	28 079	11	30 261

⁸ Wyniki badań TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, *Polacy wobec zjawiska przemocy w rodzinie oraz opinie ofiar, sprawców i świadków o występowaniu i okolicznościach występowania przemocy w rodzinie*, https://www.niebieskaLinia.pl/spaw/docs/wyniki_badan_20071113_obop.pdf, s. 22-23, (dostęp: 18.03.2025 r.).

2024 (A)	8 124	52 411	brak danych	60 535
2024 (B)	1 992	23 712	brak danych	25 704

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Przemoc w rodzinie*, <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html> (dostęp: 18.03.2025).

OBOWIĄZEK ZGŁOSZENIA PRZESTĘPSTWA, W TYM AKTU PRZEMOCY

Uświadomienie społeczeństwu obowiązku zgłaszania przestępstw związanych z przemocą w rodzinie ma na celu zwrócenie uwagi na problem przemocy domowej oraz szybkie podjęcie działań zapobiegających temu zjawisku. Chodzi o zaangażowanie odpowiednich instytucji i organów, które są uprawnione do zapobiegania przemocy w rodzinie oraz udzielania pomocy ofiarom tego rodzaju przestępstw⁹.

Obowiązek zawiadomienia o przestępstwie z użyciem przemocy stanowi art. 12 Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz.U.2024.0.1673), zgodnie z którym osoby, które podczas wypełniania swoich służbowych obowiązków bądź zawodowych spostrzegły zaistnienie popełnienia przestępstwa w kierunku przemocy w rodzinie (ściganego z urzędu), powinny jak najszybciej powiadomić o tym fakcie prokuratora albo Policję. Jak również osoby, które są świadkami tejsze przemocy winny zgłosić to na Policję, do prokuratora albo innego podmiotu funkcjonującego na poczet przeciwdziałania przemocy wobec rodziny.

Z kolei art. 240 § 1 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U.2024.0.1, dalej jako k.k.) stanowi, że karalne jest niepowiadomienie niezwłoczne o czynie zabronionym organów upoważnionych do ścigania, a także przewiduje za to groźbę kary pozbawienia wolności do lat 3.

Polski ustawodawca, w art. 240 § 1 k.k., bezpośrednio wymienił przestępstwa, wobec których jest bezwzględny obowiązek do powiadamiania organów ścigania. Należą do nich: art. 118 *ludobójstwo*, art. 118a *udział w masowym zamachu*, art. 120–124, art. 127 *zamach stanu*, art. 128 *zamach na organ konstytucyjny RP*, art. 130 *szpiegostwo*, art. 134 *zamach na życie Prezydenta RP*, art. 140 *zamach na jednostkę sił zbrojnych RP, obiekt albo urządzenie o znaczeniu obronnym*, art. 148 *zabójstwo*, art. 148a *przyjęcie zlecenia zabójstwa człowieka*, art. 156 *spowodowanie ciężkiego uszczerbku*

⁹ A. Rosłon, *Przemoc w rodzinie...*, s. 180.

na zdrowiu, art. 163 *sprowadzenie zdarzenia niebezpiecznego*, art. 166 *przejęcie kontroli nad statkiem wodnym lub powietrznym albo publicznym środkiem transportu lądowego*, art. 189 *pozbawienie człowieka wolności*, art. 197 § 3–5, art. 198 *seksualne wykorzystanie bezradności lub niepoczytalności innej osoby*, art. 200 *obcowanie płciowe z osobą małoletnią lub doprowadzenie jej do poddania się czynnościom seksualnym*, art. 252 *wzięcie lub przetrzymywanie zakładnika lub przestępstwa o charakterze terrorystycznym*. Skutkiem niezwłocznego niezawiadomienia przez sprawcę organu powołanego do ścigania przestępstw jest kara pozbawienia wolności do lat 3.

Od obowiązku uchwalonego w powyższym przepisie, legislator uwzględnił także przypadki wymienione w art. 240 § 2 i 3 k.k. uznające, że za niepowiadomienie organów ścigania odpowiedzialności karnej nie ponosi ten kto zaniechał zawiadomienia, mając dostateczną podstawę do przypuszczenia, że wymieniony w § 1 organ wie o przygotowywanym, usiłowanym lub dokonanym czynie zabronionym; nie popełnia przestępstwa również ten, kto zapobiegł popełnieniu przygotowywanego lub usiłowanego czynu zabronionego określonego w § 1. Nie podlega karze pokrzywdzony czynem wymienionym w § 1, który zaniechał zawiadomienia o tym czynie (§ 2a). Nie podlega karze, kto zaniechał zawiadomienia z obawy przed odpowiedzialnością karną grożącą jemu samemu lub jego najbliższemu (§ 3).

Według treści przepisu Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz.U.2025.0.46, dalej jako k.p.k.) każdy kto posiada informację o dokonaniu ściganego z urzędu przestępstwa jest społecznie zobowiązany do powiadomienia o tym fakcie policję bądź prokuratora. Sformułowanie to oznacza, że jest to obowiązek moralny każdej osoby przestrzegającej prawa. W związku z tym, że jest to obowiązek moralny, wobec tego za naruszenie tego przepisu nie poinformowaniu o domniemaniu popełnienia przestępstwa nie zagraża żadna kara, poza wyjątkami szczególnych sytuacji wyraźnie przewidzianych prawem (art. 304 § 1).

Zgłoszenie podejrzenia popełnienia przestępstwa należy złożyć na piśmie lub ustnie, wówczas sporządzany jest protokół z zawiadomienia. Często ta procedura wiąże się także z przesłuchaniem osoby zgłaszającej w roli świadka.

Zgodnie z treścią przepisu art. 304 § 1 k.p.k., obowiązek powiadomienia o dokonanych przestępstwie formułowanym zawiadomieniem o podejrzeniu popełnienia przestępstwa jest społecznym obowiązkiem dotyczącym

każdej osoby z osobna. Ze sformułowanego określenia wynika charakter etyczny oraz moralny tegoż obowiązku. Wobec tego, za to naruszenie nie jest przewidziana żadna kara, jak również to nie jest przestępstwo.

Reguła społecznego obowiązku zawiadomienia o przestępstwie ma pewne wyjątki nie jest stosowana w każdym przypadku. Według treści art. 304 § 2 k.p.k. instytucje samorządowe oraz państwowe, które zważywszy na swoją działalnością otrzymały wieści na temat popełnienia przestępstwa, które jest ścigane z urzędu, są zobligowane do natychmiastowego zawiadomienia o tym fakcie policję albo prokuratora, a także podjąć niezbędne czynności do momentu pojawienia się organu uprawnionego do ścigania przestępstw bądź do momentu wydania stosownego zarządzenia przez ten organ, żeby nie pozwolić na zatarcie dowodów oraz śladów przestępstwa.

ZAKOŃCZENIE

Analiza statystyk dotyczących ofiar i sprawców przemocy w rodzinie ukazuje zarówno niepokojące tendencje wzrostu liczby zgłoszonych przypadków, jak i pewne pozytywne zmiany w zakresie zgłaszania przemocy. Warto jednak pamiętać, że oficjalne dane nie odzwierciedlają pełnej skali problemu, a wiele przypadków pozostaje niezarejestrowanych. Wspólna odpowiedzialność społeczeństwa, instytucji oraz służb porządkowych za zgłaszanie i przeciwdziałanie przemocy są kluczowe w walce z tym zjawiskiem. Warto również zwrócić uwagę na potrzebę edukacji oraz wsparcia ofiar, aby zapobiec dalszym tragediom w rodzinach. Oprócz edukacji i wsparcia ofiar nader istotne jest stworzenie przez państwo prawidłowo funkcjonujących mechanizmów, w tym prewencyjnych, aby jak najszybciej móc oddzielić sprawców od ofiar¹⁰.

¹⁰ A. Rosłon, *Zabiegi nowelizacyjne polskiego kodeksu karnego oraz uwagi de lege ferenda odnoszące się do przestępczości zorganizowanej będącej zagrożeniem dla obywateli państw wspólnotowych UE*, [w:] *Rzeczypospolita Polska w strukturach NATO i UE. Rola, doświadczenie, perspektywy*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2019, s. 52.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej (Dz.U.2024.0.1673).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U.2024.0.1).

Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego (Dz.U.2025.0.46).

Literatura

Gruszczyńska B., *Zjawisko przemocy w rodzinie w świetle statystyk kryminalnych i badań wiktyimizacyjnych* [w:] *Jak skutecznie chronić ofiary przemocy w rodzinie*, Mazowiecka L. (red.), Wydawnictwo Lex a Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013.

Rosłon A., *Procedura „Niebieskie Karty” - zarys problematyki* [w:] *Problemy nauk prawnych. Tom. 6*, Pujer K. (red.), Exante, Wrocław 2018.

Rosłon A., *Przemoc w rodzinie i jej aspekty prawne - zarys problematyki* [w:] *Problemy nauk prawnych. Tom. 6*, Pujer K. (red.), Exante, Wrocław 2018.

Rosłon A., *Zabiegi nowelizacyjne polskiego kodeksu karnego oraz uwagi de lege ferenda odnoszące się do przestępczości zorganizowanej będącej zagrożeniem dla obywateli państw wspólnotowych UE*, [w:] *Rzeczypospolita Polska w strukturach NATO i UE. Rola, doświadczenie, perspektywy*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2019.

Źródła internetowe

Miedzik M., Godlewska-Szurkowska J., *Badania porównawcze oraz diagnoza skali występowania przemocy w rodzinie wśród osób dorosłych i dzieci, z podziałem na poszczególne formy przemocy wraz z opisem charakterystyki ofiar przemocy i sprawców*, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esc=c=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwibst6Pj4LqAhXsl4sKHUJnDpAQFjABegQIAhAB&url=https%3A%2F%2Fwww.gov.pl%2Fattachement%2Faf502517-42d0-49e2-a58f-0113b1635a14&usg=AOvVaw3_D5t2ux2085fYEEr9Rkmz, (dostęp: 18.03.2025 r.).

Rozburski D., *Zastosowanie procedury Niebieskie Karty dla policji*, <http://www.naukowy.pl/spoleczenstwo/zastosowanie-procedury-niebieskie-karty-dla-policji/> (dostęp: 18.03.2025 r.).

Strona Policji, *Przemoc w rodzinie*, <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html> (dostęp: 18.03.2025 r.).

Wyniki badań TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, *Polacy wobec zjawiska przemocy w rodzinie oraz pinie ofiar, sprawców i świadków o występowaniu i okolicznościach występowania przemocy w rodzinie*, https://www.niebieskalinia.pl/spaw/docs/wyniki_badan_20071113_obop.pdf (dostęp: 18.03.2025 r.).

STATISTICAL DATA ON DOMESTIC VIOLENCE IN POLAND

Summary: Statistical data indicates that the peak of domestic violence occurred in 2015. It then gradually decreased until 2022, but since 2023, it has been on the rise again. Domestic violence most often affects women and children, with perpetrators mainly being men, and many interventions take place when the offenders are under the influence of alcohol. Women and increasingly younger individuals are also appearing as perpetrators of domestic violence. Statistics show a rising number of juvenile offenders and a decrease in the number of offenders under the influence of alcohol. The data indicates that domestic violence primarily involves psychological, physical, and economic abuse, with sexual violence being less frequent. According to the Domestic Violence Prevention Act, there is an obligation to report crimes related to violence, both by professionals and witnesses. Failure to report such crimes may result in a prison sentence of up to 3 years. The regulations also provide exceptions where failure to report does not result in criminal liability. The purpose of this publication was to present the scale of domestic violence in Polish households based on statistical data available on the Police website. This publication also includes an analysis of the aforementioned data.

Keywords: statistics, victims of violence, domestic violence, perpetrators of violence

PROCEDURA NIEBIESKIE KARTY

Streszczenie: Procedura Niebieskie Karty jest stosowana w przypadkach interwencji domowych związanych z przemocą w rodzinie, obejmującą współpracę służb takich jak pomoc społeczna, policja, ochrona zdrowia, oświata oraz komisje do spraw rozwiązywania problemów alkoholowych. Składa się z kilku formularzy: A (rozpoczęcie procedury), B (dla osoby dotkniętej przemocą), C (analiza przez zespół interdyscyplinarny) oraz D (dla sprawcy przemocy). Geneza procedury sięga 1990 roku, kiedy to powstały pierwsze zarządzenia Policji w tej sprawie. W 2005 roku wprowadzono ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, a po jej nowelizacji w 2010 roku wprowadzono zespoły interdyscyplinarne i zmieniono zasady obiegu dokumentów oraz pracy służb. Procedura umożliwia szybsze i skuteczniejsze działanie służb, zapewniając wsparcie ofiarom przemocy i kontrolowanie sprawców. Dokument Niebieskie Karty stanowi oficjalny zapis interwencji, zawierający szczegóły dotyczące przemocy. Procedura ma na celu ochronę ofiar, motywowanie ich do szukania pomocy oraz zapewnienie odpowiednich działań prewencyjnych i pomocowych. W 2010 roku legislator wprowadził artykuł 9d, który ustala, że procedura Niebieskie Karty jest podejmowana w przypadku podejrzenia przemocy w rodzinie, a jej realizacja wymaga uzupełnienia określonych formularzy. Cele procedury obejmują m.in. zapewnienie ofiarom pomocy prawnej, wsparcie w rejestracji zdarzeń przez policję, motywowanie ofiar do działania, umożliwienie ścigania sprawców i koordynowanie działań służb społecznych. Procedura jest realizowana poprzez wypełnianie formularzy przez odpowiednie służby, a po weryfikacji podejrzenia przemocy, zespół interdyscyplinarny podejmuje dalsze kroki, w tym zaplanowanie pomocy i monitorowanie sytuacji. Zakończenie procedury następuje, gdy przemoc ustaje lub brak jest podstaw do dalszego jej prowadzenia, zgodnie z regulacjami zawartymi w rozporządzeniu z 2011 roku. Celem niniejszej publikacji jest charakterystyka procedury Niebieskie Karty. W publikacji dokonano analizy procedury Niebieskie Karty, przedstawiając genezę procedury Niebieskich Kart, pojęcie, procedurę, a także podstawy prawne funkcjonowania tej procedury oraz zaproponowano zmiany w tym zakresie.

Słowa kluczowe: procedura Niebieskie Karty, Niebieskie Karty, prawo, przemoc domowa

WSTĘP

Bezpieczeństwo to fundamentalna wartość i potrzeba każdego człowieka. W trosce o nie, ludzie są gotowi zrezygnować z wolności, a czasem także z niektórych swoich praw obywatelskich. Rodzina natomiast stanowi wartość, dla której wielu ludzi nieustannie podejmuje wysiłki, starając się zapewnić jej ochronę. Zaspokojenie poczucia bezpieczeństwa umożliwia natomiast skupienie się na innych, mniej istotnych sprawach w życiu¹.

Procedura Niebieskiej Karty² jest jednym z kluczowych narzędzi wykorzystywanych w Polsce w celu przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Została wprowadzona, aby ujednoczyć działania służb interweniujących w przypadkach przemocy domowej³, takich jak policja, pomoc społeczna, oświata czy ochrona zdrowia. Dzięki tej procedurze możliwe jest szybkie i skuteczne podejmowanie działań na rzecz osób doświadczających przemocy, a także wdrażanie systemu współpracy różnych służb. Procedura ta została unormowana prawnie, a jej cele obejmują zapewnienie bezpieczeństwa ofiarom przemocy oraz ukierunkowanie działań na wsparcie zarówno ofiar, jak i osób dopuszczających się przemocy.

GENEZA NIEBIESKIEJ KARTY

Interwencje domowe dotyczące przemocy w rodzinie podejmowanie są na podstawie procedury Niebieskiej Karty, jaka zakresem obejmuje ogół czynności realizowanych oraz podejmowanych w formie współpracy poprzez reprezentantów jednostek organizacyjnych do spraw pomocy społecznej, ochrony zdrowia, policji, gminnych komisji do spraw rozwiązywania problemów alkoholowych i oświaty⁴.

Aktualnie procedura Niebieskiej Karty jest połączona z czterech części:

1. formularz rozpoczynający procedurę Niebieska Karta A – załącznik 1;

¹ A. Rosłon, *Zagrożenia dla współczesnej rodziny*, [w:] *Wielowymiarowość kategorii Bezpieczeństwa. Wymiar społeczny (tom 1)*, K. Sygidus, P. Łubiński, D. Svyrydenko, (red.), Bookmarked Publishing & Editing, Olsztyn-Kijów 2018, s. 20.

² A. Rosłon, *Procedura „Niebieskie Karty” - zarys problematyki* [w:] *Problemy nauk prawnych. Tom. 6*, K. Pujer (red.), Exante, Wrocław 2018, s. 183-190.

³ A. Rosłon, *Przemoc w rodzinie i jej aspekty prawne - zarys problematyki* [w:] *Problemy nauk prawnych. Tom. 6*, K. Pujer (red.), Exante, Wrocław 2018, s. 173-181.

⁴ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. 2020 poz. 218), art. 9d ust. 2.

2. formularz dla osoby dotkniętej przemocą w rodzinie Niebieska Karta B – załącznik 2;
3. formularze uzupełniane na posiedzeniach członków Zespołu Interdyscyplinarnego albo grupy roboczej Niebieska Karta C – załącznik 3;
4. oraz formularz Niebieska Karta D – załącznik 4.

Aby podjąć interwencję w rodzinie, w jakiej obecna jest przemoc, wprowadza się procedurę Niebieskiej Karty. Ta procedura umożliwia ujednoczenie oraz szybkie działanie służb wobec spraw przemocy w rodzinie⁵. Pierwotnie procedura nosiła nazwę Procedura Niebieskich Kart. Natomiast od 2010 r. funkcjonuje pod nazwą ustawodawczą Procedura Niebieskie Karty.

Pierwsze opracowania jak postępować wobec zjawiska przemocy, powstały na bazie delegacji z Ustawy o Policji z 6 kwietnia 1990 r., zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt. 2 tego właśnie aktu, w tym obszarze zarządzenia normujące sposoby oraz formy pomocy mógł wydawać Komendant Główny Policji.

Zatem na umocowanie prawne Niebieskiej Karty oraz procedur z nią związanych przez wiele lat miało wpływ zarządzenie Komendanta Głównego Policji:

1. zarządzenie nr 25/98 Komendanta Głównego Policji z dnia 10 listopada 1998 r. w sprawie sposobu przeprowadzania interwencji domowej przez policjantów wobec przemocy w rodzinie pod nazwą "Niebieskie Karty" (Dz. Urz. KGP Nr 7, poz. 37, Nr 12, poz. 78);
2. zarządzenie nr 21 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie sposobu przeprowadzania interwencji domowej wobec przemocy w rodzinie pod nazwą „Niebieskie Karty” (Dz. Urz. KGP Nr 14, poz. 111);
3. zarządzenie nr 162 Komendanta Głównego Policji z dnia 18 lutego 2008 r. w sprawie metod i form wykonywania przez Policję zadań w związku z przemocą w rodzinie w ramach procedury „Niebieskie Karty” (Dz. Urz. KGP Nr 4, poz. 30).

⁵ G. Wrona, *Procedura Niebieskiej Karty, zarys schematu postępowania*, Niebieska Linia 2014 nr 2, s. 91.

Zarządzenie nr 21, wydane dnia 31 grudnia 2002 r. zostało zastąpione Zarządzeniem nr 162 wydanym w dniu 18 lutego 2008 r.

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, nie wprowadziła unormowań dotyczących procedury Niebieskich kart. Dopiero jej nowelizacja w 2010 r. wprowadziła znaczne zmiany. Zaliczyć do nich należy powołanie zespołów interdyscyplinarnych, jak również nowego systemu pracy służb w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Podstawy prawne po nowelizacji ustawy do zakładania i prowadzenia procedury otrzymali poza pomocą społeczną oraz policją także przedstawiciele ochrony zdrowia i oświaty, jak również członkowie gminnych komisji do spraw rozwiązywania problemów alkoholowych. Unormowano również sposób obiegu dokumentacji. Uregulowano również system pracy nad osobą doświadczającą przemocy w rodzinie jak i ze sprawcą stosującym przemoc na tej osobie.

POJĘCIE NIEBIESKIEJ KARTY, PROCEDURA NIEBIESKIEJ KARTY, PODSTAWY PRAWNE FUNKCJONOWANIA NIEBIESKIEJ KARTY

Dokument Niebieskie Karty jest to notatka urzędową utworzona poprzez funkcjonariuszy policji w sytuacji interwencji domowej przeciwko przemocy w rodzinie do tej pory, zazwyczaj formułowanej awantura domowa. Ten dokument wypełniany jest jedynie w sytuacjach, kiedy interweniująca osoba postrzeża, że:

1. zajęcie posiada znamiona przemocy domowej, tj., gdy silniejszy nadużył siły albo władzy, w stronę osób bliskich;
2. zdarzenie konfliktowe grozi zaistnieniem przemocy w rodzinie ⁶.

Dokumentacja Niebieskie Karty mieści się w części procedury. Odpowiednia, precyzyjna adnotacja każdej sytuacji interwencji ze względu na przemoc w rodzinie staje się niezmiernie pomocna w przyszłych etapach niesienia pomocy. W sytuacji wszczęcia postępowania karnego może stanowić przeciwko sprawcy niepodważalny dokument procesowy zawierający precyzyjnie opisany schemat zajścia z uwzględnieniem realizowanych

⁶ H. D. Sasal, *Niebieskie Karty, Przewodnik do procedury interwencji Policji wobec przemocy w rodzinie*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 1998, s. 51.

działań w sprawie, używanych rodzajów domowej, czasu zaistnienia tych zachowań, itd. nie zważając na to jak dużo czasu minęło od interwencji⁷.

Początkowo procedura Niebieskiej Karty oznaczała ogół czynności realizowanych oraz podejmowanych jedynie przez policjantów, na podstawie przepisów z zarządzenia, z racji uargumentowanego podejrzenia wystąpienia przemocy w rodzinie, pojmowanej w sposób przedstawiony w art. 2 pkt 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Procedura Niebieskie Karty ma charakter jednocześnie interwencyjny, a także będący pracą długoterminową, uwzględniającej namacalne rozwiązania prawne, monitorujące i pomocowe, dzięki którym istnieje sposobność na zniwelowanie tego zjawiska przemocy w rodzinie. To również procedura posiadająca sprecyzowany plan pomocy w stronę osób odczuwających przemoc w rodzinie, a także zrealizowanych działań w odniesieniu wobec osób dopuszczających się przemocy w rodzinie.

W Ustawie z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie zostały unormowane podstawowe założenia prawne procedury Niebieskie Karty, jak również zobowiązanie do jej prowadzenia (Dz. U. Nr 180 poz. 1493). Rozporządzenie z dnia 13 września 2011 roku wydane przez Radę Ministrów określa procedury Niebieskie Karty, a także wzory formularzy Niebieska Karta (Dz. U. Nr 209, poz. 1245) zarządzone na podstawie art. 9d ust. 5 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180, poz. 1493).

Oprócz rozporządzenia Niebieskie Karty i uregulowań ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, należy do zasad prawnych wykonania procedury Niebieskie Karty włączyć także, przepisy normujące funkcjonowanie poszczególnych służb zobligowanych do zrealizowania tej procedury. Przedstawiciele podmiotów uczestniczących w tej procedurze realizują zadania w zakresie własnych służbowych obowiązków, co znaczy obowiązek wykonywania zasad przedstawionych m.in. w aktach prawnych takich jak:

1. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. 1982 nr 35 poz. 230);
2. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji (Dz. U. 1990 nr 30 poz. 179);

⁷ *Ibidem*, s. 50.

3. Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty (Dz. U. 1991 nr 95 poz. 425);
4. Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (Dz. U. 1997 nr 28 poz. 152);
5. Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz. U. 2004 Nr 64 poz. 593);
6. Ustawa z dnia 15 lipca 2011 roku o zawodach pielęgniarki i położnej (Dz. U. 2011 nr 174 poz. 1039).

CELE PROCEDURY NIEBIESKIEJ KARTY

Podstawowym celem ustanowienia procedury Niebieskiej Karty było skierowanie uwagi, podczas interwencji służb powiązanych z przemocą domową, na sytuacje osoby doświadczającej przemocy w rodzinie. Środowiska, które zajmowały się i interesowały przeciwdziałaniem przemocy domowej dawały znać, że występuje problem w skupieniu się procedur przede wszystkim na potrzebie wykazania sprawcy faktu popełnienia ewentualnego przestępstwa, a także doprowadzenia do skazania sprawcy. Jednocześnie potrzeby ofiary doświadczającej przemocy w rodzinie, nie tylko nie zostawały spostrzegane, lecz po postu nie utożsamiano wymogu zainteresowania się sytuacją osoby skrzywdzonej, do zagwarantowania jej opieki oraz bezpieczeństwa.

Następnym celem było wprowadzenia tejże procedury było zsynchronizowanie sposobu interwencji, jak również obszaru zbieranych danych podczas interwencji. Problem różnorodności w formie działania na przemoc w rodzinie poprzez wyznaczonych przedstawicieli służb dał się poznać jako o wiele więcej trudniejszy do przełamania, aniżeli mogło się wydawać na początku. Bowiem nie tylko unormowana struktura administracyjna w formie formularza do interwencji, lecz nade wszystko doświadczenie, wiedza oraz światopogląd osoby interweniującej odgrywają znaczący wpływ na skuteczność oraz sposób wykonania interwencji, a w przyszłej perspektywie pozwala na skuteczność dla całego systemu. Mimo wszystko wprowadzenie ujednoczonych formularzy niebieskich Kart przyczyniło się niewątpliwie do bardziej dokładnego określania zjawiska przemocy w rodzinie oraz mających miejsce w nim procesów.

Z czasem do wymienionych wyżej celów doszły następne, przykładowo zapewnienie bezpieczeństwa członkom rodziny, poinformowanie osoby doświadczającej przemocy domowej podstawowych informacji jakie przysługują jej prawa, następnie umożliwienie podjęcia pracy z osobą stosującą przemoc w rodzinie.

Formułując ustawowy zakres dla funkcjonowania procedury, legislator nowelizując Ustawę o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie w 2010 r. wprowadził art. 9d, który wprost nie określa celu procedury. Jednak zakłada, że jej wszczęcie rozpoczyna się w sytuacji wymagającej podjęcia interwencji wobec rodziny, gdzie występuje przemoc. Możemy wyróżnić następujące cele Niebieskich Kart:

1. udzielenie ofiarom przemocy w rodzinie informacji prawnych, jak również informacji o sposobach dalszego znajdowania pomocy;
2. usprawnienie policjantom zorganizowanej rejestracji śladów oraz zdarzeń w miejscu wydarzenia, a także podjętych poprzez nich danych czynności;
3. zmotywowanie ofiar doznających przemocy w rodzinie, aby wymagały zabezpieczenia swoich praw oraz szukania pomocy;
4. umożliwienie ofierze wykonania pisemnej przez nią prośby o pomoc, czego konsekwencją może być wezwanie ofiary, aby przedłożyła zeznania w jednostce policji koniecznych do wszczęcia dochodzenia, a także zainteresowania właściwych służb społecznych zaistniałym zdarzeniem przemocy w rodzinie;
5. ułatwienie ofierze utworzenia notatki z przebiegu sytuacji, która jest przydatna w późniejszym postępowaniu przeciwko sprawcy przemocy;
6. wykorzystanie tejże dokumentacji poprzez wydział dochodzeniowy oraz prokuraturę podczas prowadzenia śledztwa oraz przy odsłaniu sprawy na drogę sądową;
7. usprawnienie prowadzenia działań prewencyjnych dzielnicowemu wobec rodziny, w której występuje przemoc i usprawnienie działań z innymi społecznymi służbami przeciwdziałającymi przemocy w rodzinie;
8. usprawnienie w rozpoznaniu zjawiska przemocy w rodzinie, skali jego zagrożenia, a w konsekwencji podejmowanie właściwych działań zapobiegawczych;

9. wykorzystanie dokumentacji do spraw nieletnich poprzez wydział sekcji, gdy w rodzinie są pokrzywdzone dzieci⁸.

WSZCZĘCIE, SCHEMAT, REALIZACJA ORAZ ZAKOŃCZENIE PROCEDURY NIEBIESKIE KARTY

Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z dnia 29 lipca 2005 r., w art. 9d ust. 4 stanowi podstawę do wszczęcia procedury Niebieskie Karty, który określa zgodnie, że: „*Wszczęcie procedury Niebieskie Karty następuje przez wypełnienie formularza Niebieska Karta w przypadku powzięcia, w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych, podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny lub w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie*”. Należy w pierwszej kolejności jednak zweryfikować, czy w danej sytuacji zachodzi podejrzenie dopuszczania się teź przemocy w rodzinie, w stronę członków rodziny.

Możemy wyróżnić następujące wzory formularzy Niebieskie Karty⁹:

1. Formularz A – uzupełniany podczas podjęcia procedur. Zapisywane są w nim informacje dotyczące zdarzenia albo sytuacji przemocowej.
2. Formularz B – posiada opis praw oraz pojęcie zjawiska przemocowego, wręczany jest osobie, na której stosowana jest przemoc.
3. Formularz C – zawiera wnikliwą analizę sytuacji danej rodziny, w jakiej zaszło do zdarzenia przemocowego, a także zawiera sugerowany plan pomocy dla ofiar.
4. Formularz D – dokumentuje spotkanie ze sprawcą stosującym przemoc w rodzinie.

Aby została wszczęta procedura należy uzupełnić formularz Niebieska Karta A (§ 2 ust. 1, Dz. U. 2011 nr 209 poz. 1245), poprzez podmioty, które inicjują procedurę Niebieskie Karty (Dz. U. Nr 180 poz. 1493). Zaliczamy do nich:

1. Policje (np. funkcjonariusz patrolu interwencyjnego, dzielnicowy);
2. przedstawiciele oświaty (np. wychowawca, pedagog, nauczycie);

⁸ H. D. Sasal, *Niebieskie Karty...*, s. 50.

⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz. U. 2011 nr 209 poz. 1245).

3. reprezentanci jednostek organizacyjnych do spraw pomocy społecznej (np. przedstawiciele z ośrodka do spraw interwencji kryzysowej albo domu pomocy społecznej, pracownicy socjalni, itp.);
4. reprezentanci do spraw ochrony zdrowia (np. ratownik medyczny, pielęgniarka, lekarz);
5. przedstawiciele gminnej komisji do spraw rozwiązywania problemów alkoholowych.

Schemat dotyczący procedury Niebieskie Karty jest wyraźnie określony w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury Niebieskie Karty i wzorów formularzy Niebieska Karta (Dz. U. 2011 nr 209 poz. 1245).

Po wypełnieniu formularza A należy go natychmiast przekazać (nie później niż w ciągu 7 dni) do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego, właściwego ze względu na obszar zamieszkania danej rodziny, w jakiej zaistniało podejrzenie występowania stosowania przemocy w rodzinie.

Wypełnienie formularza A Niebieska Karta, należy wykonywać przy obecności osoby w kierunku, której zaistniało podejrzenie, że mogła zostać stosowana na niej przemoc w rodzinie, otrzymuje ona od przedstawiciela wszczynającego procedurę formularz B Niebieska Karta, posiadający opis praw oraz pojęcie zjawiska przemocowego, a także otrzymuje informacje, gdzie osoba, na której stosowana jest przemoc może zgłosić się po pomoc, odpowiednich co do miejsca zamieszkania.

Po dostarczeniu formularza A Niebieska Karta przewodniczący zespołu do spraw interdyscyplinarnych w przeciągu 3 dni przesyła go do pozostałych członków ze zespołu interdyscyplinarnego bądź grupie roboczej. Jednocześnie przy obiegu druku Niebieska Karta A, wszczynający procedurę podmiot podejmuje działania zawarte w rozporządzeniu Niebieskiej Karty.

Następnymi czynnościami w procedurze jest zaproszenie na posiedzenie zespołu bądź grupy osoby, co do jakiej zaistniało podejrzenie, że mogła zostać dotknięta stosowaniem przemocy w rodzinie, jak również wezwanie osoby (sprawcy) podejrzanego o stosowanie przemocy domowej.

Formularz C Niebieska Karta uzupełniany jest przy osobie doświadczającej przemocy w rodzinie w czasie spotkania z tą osobą. Formularz D Niebieska Karta uzupełniany jest przy osobie podejrzanego o stosowanie przemocy domowej w czasie spotkania z tą osobą.

Należy zaznaczyć, że spotkania te odbywają się w różnych miejscach i o różnych godzinach. Po wypełnieniu indywidualnego planu pomocy, a także potwierdzeniu, że przemoc zanikła albo w sytuacji rozstrzygnięcia o braku jakichkolwiek przesłanek do prowadzenia teżej procedury, odbywa się jej zakończenie¹⁰.

Realizację procedury Niebieskiej Karty reguluje rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury Niebieskiej Karty, a także wzorów formularzy Niebieska Karta, wskazuje wydzielonym służbom działania, które należy w różnym wymiarze zrealizować, zależnie od zdarzenia, czy to w zakresie grupy roboczej, bądź w obszarze zawodowych kompetencji stosownych służb.

Na zapoznanie się z formularzem A Niebieska Karta Członkowie Zespołu Interdyscyplinarnego posiadają 3 dni. Podczas posiedzenia powinni oni zdecydować także o następnych krokach. Zespół może powołać grupę roboczą albo i nie, w takiej sytuacji zaleca się monitorowanie przypadku w rodzinie. Do przeprowadzenia rozmowy z osobą doświadczającą przemocy zobligowani są Członkowie Zespołu poprzez uzupełnienie formularza C, a także do spotkania się z osobą, która stosuje przemoc i wypełnienie formularza D.

Zakończenie procedury Niebieskiej Karty zostało unormowane w § 18 rozporządzenia Niebieskiej Karty z dnia 13 września 2011 r. (Dz. U. 2011 nr 209 poz. 1245). Artykuł ten wyznacza jakie powinny zostać wypełnione przesłanki, żeby można było zakończyć procedurę. Odbywa się to w dwóch przypadkach:

1. w chwili ustania w rodzinie przemocy, jak również w sytuacji, gdy powstaje uzasadnione przypuszczenie o tym, że zaprzestano stosowania w rodzinie przemocy i po odbyciu indywidualnego planu pomocy;
2. w sytuacji, gdy występuje brak argumentów do podejmowania działań¹¹.

Do zakończenia procedury Niebieskiej Karty wymagane jest sporządzenie protokołu oraz podpisanie go przez przewodniczącego zespołu

¹⁰ G. Wrona, *Przewodnik po procedurze Niebieskiej Karty dla osób zajmujących się pomaganiem osobom w sytuacji występowania przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym* opracowanie wykonane na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, Katowice 2013, s. 2-3.

¹¹ Tamże, s. 20-21.

interdyscyplinarnego. O zakończeniu procedury należy poinformować podmioty biorące w niej udział, czyli: policję, ochronę zdrowia, pomoc społeczną, oświatę, a także komisje gminną do spraw rozwiązywania problemów alkoholowych¹².

UWAGI DE LEGE FERENDA

Nie można z sukcesem przeciwdziałać przemocy w rodzinie bez edukowania¹³ oraz pracy nad osobami będącymi sprawcami przemocy. Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z dnia 29 lipca 2005 roku określa w art. 4, że: „Wobec osób stosujących przemoc w rodzinie stosuje się przewidziane w niniejszej ustawie środki mające na celu zapobieganie ich kontaktowaniu się z osobami pokrzywdzonymi oraz oddziaływania korekcyjno-edukacyjne”.

Art. 6 ust. 4 ustawy stanowi, że do zadań z obszaru administracji rządowej, prowadzonych przez powiat w szczególności należy opracowywanie oraz realizacja programów oddziaływań korekcyjno – edukacyjnych wobec osób, które stosują przemoc w rodzinie.

Natomiast sprawcy przemocy nie są zobligowani, aby brać udział wedle procedury Niebieskich Kart na wezwanie reprezentanta zespołu interdyscyplinarnego w jednostkach objętych kontrolą. Sprawca nie ma obowiązku zrealizowania przez siebie wyznaczonego wobec niego planu pomocy. Zatem tylko niewielka ilość osób stosujących przemoc uczestniczy w takim edukacyjnym programie.

Sprawca, który został skazany bezwzględną karą więzienia nie jest zobowiązany, aby uczestniczyć w takim programie. Więc sprawca wychodząc na wolność nie będzie potrafił powstrzymać się od zachowań przemocowych, gdyż nie był zmuszony się tego nauczyć.

Dzieje się tak, ponieważ przepisy ograniczają dopuszczanie tych oddziaływań korekcyjno – edukacyjnych jedynie dla sprawców przeciwko którym zastosowano tylko środki probacyjne (np. kara więzienia w zawieszeniu), a obowiązek orzekany jest przez sąd fakultatywnie.

¹² *Informator dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2012 r., s. 24.

¹³ Więcej na temat wychowania: A. Rosłon, *Wychowanie patriotyczne istotnym elementem bezpieczeństwa rodziny*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka a rodzina*, E. Jarmoch, I. A. Trzpil, A. W. Świdorski (red.), Drohiczyńskie Towarzystwo Naukowe, Drohiczyń 2018, s. 213-223.

Słusznie wskazuje A. Rosłon¹⁴, że należy zwiększać wymiar kar za najcięższe przestępstwa, w tym za zagrażające życiu i zdrowiu. „Społeczeństwo ma prawo domagać się odizolowania przestępców, a w szczególności recydywistów od uczciwych ludzi”¹⁵.

Biorąc powyższe, powinna zostać przyjęta norma skierowania każdego sprawcy stosującej przemoc w rodzinie do brania udziału w programach korekcyjno – edukacyjnych, w także ukarani bezwzględną karą pozbawienia wolności. A w sytuacji zastosowania środków probacyjnych obowiązek taki powinien być obligatoryjny.

Brak takiego obowiązku faktycznego brania udziału sprawcy w działaniach prowadzonych na podstawie procedury Niebieskich Kart zapewnia sprawców w odczuciu bezkarności, zwłaszcza, że większość wyroków wobec sprawców wydawanych jest w zawieszeniu.

Należy zmienić i rozszerzyć definicję przemocy w rodzinie, określonej w art. 2 ust. 2 Ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z dnia 29 lipca 2005 roku, żeby

obejmowała swoim zakresem, także przemoc ekonomiczną i relacje osób, które nie pozostają już w stałym związku albo małżeństwie oraz nie zamieszkują razem, a pomimo to dochodzi pomiędzy tymi osobami do aktów przemocy.

Poprawiona rozszerzona definicja przemocy w rodzinie obejmować powinna wszelkie akty i rodzaje zachowań, jakie doznają ofiary przemocy, takie jak:

1. przemoc fizyczna;
2. przemoc seksualna;
3. przemoc ekonomiczna;
4. przemoc psychologiczna.

Mogą one występować w gospodarstwie domowym albo rodzinie, nie zważając na to, czy zachodzą one pomiędzy obecnymi bądź byłymi partnerami albo małżonkami, a także niezależnie od tego, czy ofiara oraz sprawca mają to samo miejsce zamieszkania.

¹⁴ A. Rosłon, *Zabiegi nowelizacyjne polskiego kodeksu karnego oraz uwagi de lege ferenda odnoszące się do przestępczości zorganizowanej będącej zagrożeniem dla obywateli państw wspólnotowych UE*, [w:] *Rzeczypospolita Polska w strukturach NATO i UE. Rola, doświadczenie, perspektywy*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2019, s. 47-53.

¹⁵ Tamże, s. 52.

Zmiana definicji przemocy w rodzinie powinna być tak skonstruowana, aby brak sprecyzowania nie doprowadził do wykorzystywania błędnie kompetencji w obszarze oddziaływania w rodzinne życie, jednocześnie bez niepotrzebnego angażowania w to aparatu administracji publicznej, gdzie nie stosowana jest przemoc.

Z kolei art. 9b ust. 3 Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie powinien zostać uregulowany pod kątem wprowadzenia przez okresowy czas monitorowania poprzez grupy robocze zdarzeń osób, na których stosowana była przemoc w rodzinie, tuż po zamknięciu procedury Niebieska Karta.

Po zmianie w przepisach oraz wprowadzenia do nich zespołów interdyscyplinarnych, uległ znacznemu wydłużeniu okres udzielenia pomocy. We wcześniejszych przepisach do pierwszej wizyty dzielnicowego dochodziło w rodzinie doświadczającej przemocy w okresie siedmiu dni, a później w okresach miesięcznych, w obecnych uregulowaniach natomiast nie są określone żadne terminy. Zespół interdyscyplinarny określa te terminy.

W sytuacji nieskutecznie działających zespołów interdyscyplinarnych pierwsza wizyta może odbyć się dopiero gdy zostanie sporządzony indywidualny plan pomocy przez grupę roboczą, często po kilku miesiącach, przez ten czas rodzina, gdzie jest stosowana przemoc nie jest pod ochroną policji.

Wydłużony czas tej procedury może wynikać z odebrania Policji kluczowych zadań w systemie dotyczącym przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz przekazania nowo założonym zespołom interdyscyplinarnym, bez uregulowania istoty ich statusu i bez nadania im uprawnień oraz środków potrzebnych do wykonywania przydzielonych zadań.

Powinien powrócić klarowny podział, aby nie powodować przewlekłości procedury Niebieskich Kart, pomiędzy administracją władczą a świadcząca – do jakiej zalicza się opiekę społeczną, żeby organy pomocy społecznej koncentrowały się jedynie na wsparciu rodziny.

ZAKOŃCZENIE

Procedura Niebieskiej Karty stanowi ważny element systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w Polsce. Dzięki określonym wzorom formularzy oraz współpracy różnych instytucji możliwe jest monitorowanie sytuacji w rodzinach, w których występuje przemoc, oraz podejmowanie

skutecznych działań interwencyjnych. Zakończenie procedury może nastąpić po podjęciu odpowiednich działań, takich jak zapewnienie pomocy ofierze przemocy czy skuteczne rozwiązanie problemu w rodzinie. Procedura ta nie tylko chroni osoby doświadczające przemocy, ale także umożliwia ukierunkowanie działań zapobiegawczych i pomocowych dla całych rodzin.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. *w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”* (Dz. U. 2011 nr 209 poz. 1245).

Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. 1982 nr 35 poz. 230).

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. 1990 nr 30 poz. 179).

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. 1991 nr 95 poz. 425).

Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentystry (Dz. U. 1997 nr 28 poz. 152).

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. 2004 Nr 64 poz. 593).

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180 poz. 1493).

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. *o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* (Dz.U. 2020 poz. 218).

Ustawa z dnia 15 lipca 2011 r. o zawodach pielęgniarki i położnej (Dz. U. 2011 nr 174 poz. 1039).

Literatura

Informator dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2012 r.

Rosłon A., *Bezpieczeństwo państwa, narodu i obywatela w Konstytucji RP: zarys problematyki*, [w:] *Istota i perspektywy bezpieczeństwa w drugiej dekadzie XXI wieku*, Sówka K., Jarnicki D. (red.), Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach 2018.

Rosłon A., *Wychowanie patriotyczne istotnym elementem bezpieczeństwa rodziny*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka a rodzina*, Jarmoch E., Trzpil I. A., Świdorski A. W. (red.), Drohiczyńskie Towarzystwo Naukowe, Drohiczyn 2018.

Rosłon A., *Zabiegi nowelizacyjne polskiego kodeksu karnego oraz uwagi de lege ferenda odnoszące się do przestępczości zorganizowanej będącej zagrożeniem dla obywateli państw wspólnotowych UE*, [w:] *Rzeczypospolita Polska w strukturach NATO i UE. Rola, doświadczenie, perspektywy*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2019.

Rosłon A., *Zagrożenia dla współczesnej rodziny*, [w:] *Wielowymiarowość kategorii Bezpieczeństwa. Wymiar społeczny (tom 1)*, Sygidus K., Łubiński P., Svyrydenko D., (red.), Bookmarked Publishing & Editing, Olsztyn-Kijów 2018.

Sasal H. D., *Niebieskie Karty, Przewodnik do procedury interwencji Policji wobec przemocy w rodzinie*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 1998.

Wróna G., *Procedura Niebieskiej Karty, zarys schematu postępowania*, Niebieska Linia 2014 nr 2.

Wróna G., *Przewodnik po procedurze Niebieskie Karty dla osób zajmujących się pomaganiem osobom w sytuacji występowania przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym* opracowanie wykonane na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, Katowice 2013.

BLUE CARDS PROCEDURE

Summary: The Blue Cards Procedure is applied in cases of domestic interventions related to domestic violence, involving cooperation between services such as social assistance, the police, healthcare, education, and commissions for solving alcohol-related problems. It consists of several forms: A (initiation of the procedure), B (for the person affected by violence), C (analysis by the interdisciplinary team), and D (for the perpetrator of violence). The origin of the procedure dates back to 1990, when the first police regulations on the matter were introduced. In 2005, the law on preventing domestic violence was enacted, and after its amendment in 2010, interdisciplinary teams were established, and the rules for document flow and the work of services were modified. The procedure allows for faster and more effective actions by the services, providing support to the victims of violence and controlling the perpetrators. The Blue Card document serves as the official record of intervention, containing details regarding the violence. The procedure aims to protect the victims, motivate them to seek help, and ensure appropriate preventive and supportive actions. In 2010, the legislator introduced Article 9d, which establishes that the Blue Card Procedure is initiated in the case of suspected domestic violence, and its implementation requires completing specific forms. The goals of the procedure include providing legal assistance to victims, supporting the registration of events by the police, motivating victims to take action, enabling the prosecution of perpetrators, and coordinating the actions of social services. The procedure is implemented through the completion of forms by the appropriate services, and after verifying the suspicion of violence, the interdisciplinary team takes further steps, including planning assistance and monitoring the situation. The procedure ends when the violence ceases or when there are no grounds for further proceedings, according to the regulations specified in the 2011 decree. The aim of this publication is to characterize the procedure of the Blue Cards. The publication analyzes the Blue Cards procedure, presenting its origin, concept, procedure, as well as the legal basis for the functioning of this procedure, and suggests changes in this regard.

Keywords: Blue Cards procedure, Blue Cards, law, domestic violence

PRZYCZYNY SEPARACJI MAŁŻONKÓW W OBOWIĄZUJĄCYM PRAWIE POLSKIM

Streszczenie: Separacja w polskim prawie jest uregulowana w art. 61¹ k.r.o. i może zostać orzeczona, gdy nastąpił zupełny rozkład pożycia małżeńskiego, obejmujący więzi duchowe, fizyczne i gospodarcze. W przeciwieństwie do rozwodu, nie jest wymagana trwałość tego rozkładu. Każdy z małżonków może żądać separacji, a w przypadku braku wspólnych małoletnich dzieci sąd może ją orzec na zgodny wniosek stron. Prawodawca nie precyzuje definicji trwałego rozkładu pożycia, pozostawiając jego ocenę sądowi, który analizuje zerwanie wszelkich więzi między małżonkami. Przyczyny rozkładu mogą być zawinione (np. niewierność, przemoc, zaniedbywanie rodziny) lub niezawinione (np. choroba, różnice charakterów). Istnieje także kategoria przyczyn mieszanych, takich jak bezpłodność czy różnica wieku. Separacja nie może zostać orzeczona, jeśli mogłoby to negatywnie wpłynąć na dobro wspólnych małoletnich dzieci lub naruszać zasady współżycia społecznego. Ocena dobra dziecka uwzględnia m.in. jego wiek, relacje z rodzicami oraz stan zdrowia. Separacja jest niedopuszczalna, jeśli jej skutki byłyby bardziej szkodliwe niż utrzymanie małżeństwa. Sąd bada, czy wniosek o separację jest świadomy i swobodny, a także czy nie wynika ze zmywu małżonków. W przypadku zgodnego żądania separacji nie rozstrzyga o winie stron. Separacja może być odmówiona, jeśli prowadziłyby do rażącej krzywdy jednego z małżonków, np. w przypadku jego ciężkiej choroby lub całkowitego uzależnienia od współmałżonka. W orzecznictwie podkreśla się, że separacja, podobnie jak rozwód, nie może być orzeczona, jeśli byłaby sprzeczna z normami moralnymi i społecznymi. Celem niniejszej publikacji jest charakterystyka przyczyn separacji małżonków w obowiązującym prawie w Polsce. W publikacji dokonano analizy przyczyn separacji będącej alternatywą dla rozwodu.

Słowa kluczowe: przyczyny separacji, separacja, małżonkowie, polskie prawo

WSTĘP

Niniejsze opracowanie stanowi próbę przedstawienia przyczyn, które prowadzą do orzeczenia separacji małżonków w polskim prawie. Rozważania opierają się na analizie przepisów art. 61¹ Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego (dalej w tekście jako k.r.o.¹), dzięki którym możliwe jest stwierdzenie zupełnego rozkładu pożycia małżeńskiego. Tekst stanowi próbę zdefiniowania pojęcia "zupełnego rozkładu pożycia" oraz identyfikacji kluczowych przyczyn, zarówno zawinionych, jak i niezawinionych, które wpływają na decyzję sądu o orzeczeniu separacji.

PRZYCZYNY SEPARACJI

Przesłanki separacji w prawie polskim ujęte są w przepisie art. 61¹ k.r.o. Ustanowienie małżeńskiej separacji nastąpić może w sytuacji, gdy pomiędzy małżonkami nastąpił zupełny rozkład pożycia, który jest zdarzeniem prawnym, ciągłym. Oznacza to, iż jest to pewien stan². Rozkład ten jest rozkładem w trzech płaszczyznach: duchowej; fizycznej; gospodarczej, natomiast, samo stanowcze domaganie się separacji (podobnie jak rozwodu) nie jest wystarczającym powodem, aby przyjąć, iż nastąpił rozkład zupełny pożycia małżeńskiego³.

W odróżnieniu od instytucji rozwodu, przy separacji nie wymaga się, aby rozkład pożycia charakteryzował się trwałością. Każdy z małżonków żądać może, ażeby sąd orzekł separację⁴.

Należy również pamiętać, iż w sytuacji, „jeżeli małżonkowie nie mają wspólnych małoletnich dzieci, sąd może orzec separację na podstawie zgodnego żądania małżonków”⁵.

Przyjmuje się, iż istnieje jedna przesłanka pozytywna, tj. zupełny rozkład pożycia. Natomiast Joanna Grzelińska dokonuje podziału na dwie przesłanki pozytywne. Oprócz omówionej powyżej przesłanki wyróżnia ona zgodne żądanie małżonków⁶.

¹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U.2020.0.1359).

² nie jest to zatem zdarzenie w rozumieniu sytuacji występującej w jednej chwili.

³ Orzeczenie Sądu Najwyższego (dalej jako: SN) z 21 lipca 1958 r. (I CR 337/57).

⁴ k.r.o., art. 61¹ § 1.

⁵ k.r.o., art. 61¹ § 3.

⁶ J. Grzelińska, *Rozwód i separacja pomiędzy małżonkami. Aspekty majątkowe i prawne*, Warszawa 2010, s. 17.

Prawodawca kodeksowy nie dokonał definicji pojęcia „trwałego rozkładu pożycia”, ponieważ niemożliwe okazuje się w sposób jednoznaczny określenie, jakie okoliczności pociągają za sobą zupełny rozkład pożycia małżeńskiego. Jednak o tymże pożyciu kilkakrotnie wypowiadał się Sąd Najwyższy⁷. Według niego dopiero wtedy możemy mówić o zupełnym jego rozkładzie, gdy wszelkie więzy, które łączą małżonków ulegają zerwaniu. Zatem współżycie małżonków ze sobą przekreśla możliwość mówienia o rozkładzie pożycia małżeńskiego, który jest definiowany jako trwały, mimo właściwych relacji między małżonkami⁸. „Pożycie małżeńskie wyraża się w szczególnego rodzaju wspólnocie duchowej, fizycznej i gospodarczej. W zasadzie ustanie któregokolwiek z elementów tej wspólnoty należy uznać za objaw stopnia rozkładu”⁹.

Ustawodawca nie definiuje ponadto przyczyn rozkładu pożycia, niemniej jednak sądy zobligowane są do dokładnego wyjaśnienia sprawy, a także ustalenia przyczyn zaniku wspomnianych więzi. Przyczyny rozkładu pożycia leżeć mogą po stronie męża albo żony, lub też po obu stronach. Zaliczyć do nich można: niedochowanie wierności małżeńskiej¹⁰ „nawet jednorazowy postępek małżonka może stać się przyczyną trwałego i zupełnego rozkładu, dotyczy to w szczególności takich faktów jak cudzołóstwo”¹¹; agresja; naganny stosunek do rodziny współmałżonka; zaniedbywanie rodziny; złe traktowanie członków rodziny¹²; narkomania; choroba fizyczna albo umysłowa; bezpłodność; różnica charakterów; impotencja; niedobór seksualny; homoseksualizm; nimfomania; satyryzm; transeksualizm; zmiana płci¹³; wyjazd małżonka za granicę; różnica wieku.

Przy orzeczeniu separacji istnieje możliwość powołania się na inne przyczyny, nie wymienione wyżej, a które prowadzą do zupełnego rozkładu małżeństwa. Nie jest ponadto wykluczone powoływanie się na przyczyny separacji, wymienione w Kodeksie Prawa Kanonicznego

⁷ Więcej na temat rozkładu pożycia małżonków oraz jego istoty: Uchwała SN z 28 maja 1955 r. (I CO 5/55); orzeczenie SN z 7 listopada 1955 r. (III CR 1328/54); orzeczenie SN z 9 marca 1956 r. (IV CR 36/55); orzeczenie SN z 19 czerwca 1956 r. (I CR 49/56).

⁸ Orzeczenie SN z 5 stycznia 1952 r. (C 431/51).

⁹ Uchwała SN z 28 maja 1955 r. (I CO 5/55).

¹⁰ „nawet jednorazowy postępek małżonka może stać się przyczyną trwałego i zupełnego rozkładu, dotyczy to w szczególności takich faktów jak cudzołóstwo” (orzeczenie SN z 24 kwietnia 1951 r., C 667/50); także orzeczenie SN z 8 maja 1951 r. (C 184/51).

¹¹ Orzeczenie SN z 24 kwietnia 1951 r. (C 667/50).

¹² Orzeczenie SN z 9 marca 1956 r. (IV CR 36/55).

¹³ K. Piasecki (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, Warszawa 2000, s. 278-279.

z 1983 roku¹⁴, jeżeli tylko, zdaniem wnoszącego były one przyczyną zupełnego rozkładu pożycia małżeńskiego.

W piśmiennictwie spotyka się podział na przyczyny: zawinione, niezawinione oraz zawinione i niezawinione. Do zawinionych zalicza się: groźby, nieróbstwo, nieetyczne postępowania, odmowę współżycia płciowego, opuszczenie współmałżonka, odmowę wzajemnej pomocy, agresję, pijaństwo, zły stosunek do rodziny małżonka, zaniedbywanie rodziny, niewierność, czy denuncjację. Do niezawinionych zalicza się, na przykład: chorobę, w tym chorobę psychiczną, niedobór seksualny, jak również różnicę charakterów. Natomiast do zawinionych i niezawinionych zalicza się: niewłaściwe zachowanie się rodziny współmałżonka, bezpłodność, wady oświadczenia woli, czy różnica wieku¹⁵.

Na podstawie zgodnego żądania małżonków, sąd może orzec separację, jeżeli małżonkowie nie posiadają wspólnych małoletnich dzieci¹⁶. Mówiąc o wspólnych małoletnich dzieciach rozumieć należy dzieci, które zrodzone zostały ze związku małżeńskiego osób wnioskujących o separację, a ponadto dzieci przysposobione przez nich, albo przysposobione dzieci przez jednego z małżonków, które są biologicznymi dziećmi drugiego z nich¹⁷.

Taki zapis prawny powoduje, iż w sytuacji, gdy jeden ze współmałżonków, wnioskujący o separację, będzie rodzicem biologicznym dorosłych dzieci z innym partnerem, np. z poprzedniego związku albo jeden ze współmałżonków będący rodzicem własnego dziecka małoletniego, które nie zostało przysposobione przez współmałżonka, wtedy nie będziemy mieli do czynienia z wspólnymi małoletnimi dziećmi małżonków. W takich przypadkach będzie możliwe orzeczenie separacji. Sąd działa wtedy fakultatywnie, co oznacza, że może przychylić się, bądź nie, do prośby o orzeczenie separacji małżonków.

W polskim ustawodawstwie nie ma podanej ponadto konkretnej sytuacji, która obligowałaby sąd do odmowy orzeczenia separacji małżonków, pomimo zgodnych ich oświadczeń woli i braku posiadania przez nich własnych małoletnich dzieci.

¹⁴ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli II promulgatus*. Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Warszawa 2021 (dalej: KPK), kan. 1152 § 1, kan. 1153 § 1.

¹⁵ Z. Krzemiński, *Separacja. Komentarz do przepisów. Piśmiennictwo. Orzecznictwo. Wzory pism*, Warszawa 2000, s. 25-38; B. Sitek, *Trwałość...*, s. 93-94.

¹⁶ k.r.o., art. 61¹ § 3

¹⁷ J. Grzelińska, *Rozwód...*, s. 17.

Należy pamiętać, iż mówiąc o zgodnym żądaniu orzeczenia separacji nie mamy na myśli żadnych domniemywań, chodzi o kategorię tego żądania. Sąd nie będzie domyślał się, jakie motywy kierowały małżonkami zwracającymi się z prośbą o orzeczenie separacji. Sąd winien jednak zbadać, czy małżonkowie działają w pełni świadomie i swobodnie¹⁸, a także powinien ustalić, czy nastąpił zupełny rozkład pożycia małżeńskiego. Do uprawnień sądu należy ponadto ograniczenie postępowania do przesłuchania stron, a także oddalenie wniosku o orzeczenie separacji, w sytuacji, gdy dochodzi do przekonania, że postępowanie jest wynikiem zmywu małżonków, oraz że nie nastąpił zupełny rozkład ich małżeńskiego pożycia¹⁹.

Należy ponadto pamiętać o dwóch kwestiach: po pierwsze, sąd orzekając separację, w sytuacji zgodnego żądania małżonków, nie rozstrzyga o winie rozkładu ich pożycia, a skutki są takie, jak gdyby żaden z nich nie ponosił za rozkład winy²⁰; a po drugie, że z żądaniem orzeczenia separacji wystąpić może małżonek winny zupełnego rozpadu pożycia²¹.

Jeśli chodzi zaś o przesłanki negatywne, należy pamiętać, iż pomimo zupełnego rozkładu pożycia, niedopuszczalne jest orzeczenie separacji, w sytuacji, gdy skutek jej orzeczenia miałoby ucierpieć dobro wspólnych małoletnich dzieci małżonków lub jeżeli z innych względów separacja byłaby sprzeczna z zasadami współżycia społecznego²². Zatem, co do zasady, spotyka się w doktrynie stanowisko, iż istnieją dwie przesłanki negatywne orzeczenia separacji, które ją wykluczają, tj.: dobro wspólnych małoletnich dzieci, a także zasady współżycia społecznego.

Zgodnie z treścią przepisu art. 611 § 2 k.r.o., orzeczenie separacji jest niedopuszczalne pomimo zupełnego rozkładu pożycia, w sytuacji, gdy mogłoby to skutkować cierpieniem dobra wspólnych dzieci współmałżonków lub orzeczenie separacji byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. O wspólnych małoletnich dzieciach mowa była powyżej, natomiast jeśli chodzi o stwierdzenie „dobro dzieci” należy zaznaczyć, iż polski ustawodawca nie podjął próby jego zdefiniowania. Dziecko jako istota słabsza, wzbudzająca litość jest punktem odniesienia w prawie rodzinnym²³.

¹⁸ Z. Krzemiński, *Separacje...*, s. 51.

¹⁹ K. Piasecki, *Separacja w prawie polskim*, Warszawa 2000, s. 39-40.

²⁰ Z. Krzemiński, *Separacje...*, s. 51.

²¹ Tamże, s. 50.

²² k.r.o., art. 611 § 2.

²³ T. Smyczyński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2009, s. 18.

O granicach dobra dziecka traktuje przepis art. 96 k.r.o. stanowiący o tym, że „Rodzice wychowują dziecko pozostające pod ich władzą rodzicielską i kierują nim. Obowiązani są troszczyć się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka i przygotować je należycie do pracy dla dobra społeczeństwa odpowiednio do jego uzdolnień”²⁴, natomiast „Rodzice, którzy nie mają pełnej zdolności do czynności prawnych uczestniczą w sprawowaniu bieżącej pieczy nad osobą dziecka i w jego wychowaniu, chyba że sąd opiekuńczy ze względu na dobro dziecka postanowi inaczej”²⁵. Z treści powyższego artykułu wynika, że do rodziców należy wychowanie dziecka, pozostającego pod ich rodzicielską władzą oraz do nich należy kierowanie nim. Do nich należy ponadto obowiązek troski o prawidłowy rozwój fizyczny oraz duchowy dzieci, jak również przygotowanie ich w sposób odpowiedni do wykonywania przyszłej pracy, która ma służyć dobru wspólnemu, a która odpowiednia jest do ich uzdolnień.

Orzeczenie separacji nie jest zatem dopuszczalne wówczas, gdy wskutek niej miałyby ucierpieć dobro małoletnich, wspólnych dzieci. Do oceny tego, czy ucierpi dobro dzieci wskutek separacji, należy wziąć pod uwagę: wiek dzieci, a także ich dotychczasowe stosunki z rodzicami, a ponadto stan zdrowia oraz stopień ich wrażliwości²⁶. Nie chodzi tutaj o to, czy wskutek rozkładu pożycia małżonków ucierpi dobro dziecka, ponieważ z pewnością ucierpi. Chodzi natomiast o to, czy samo orzeczenie separacji będzie niosło negatywne skutki dla dobra dziecka. W niektórych sytuacjach dobro dziecka nie będzie zagrożone w przypadku separacji, a będzie stanowiło przeszkodę w orzeczeniu rozwodu. Bywa czasami, iż separacja stanowi mniejsze przeżycie dla dziecka niż rozwód. Henryk Haak uważa, iż chodzi tutaj o sytuację, w której na skutek orzeczenia separacji dobro dziecka może ucierpieć bardziej aniżeli wtedy, gdyby separacja nie została orzeczona. Biorąc powyższe, orzeczenie separacji przez sąd nie jest możliwe w sytuacji, gdy z okoliczności wynika, że pogorszy się sytuacją małżonków separujących się²⁷.

Zgodnie z treścią przepisu art. 61¹ § 2 k.r.o., separacja (podobnie jak i rozwód²⁸) nie może zostać orzeczona, jeśli byłaby ona sprzeczna

²⁴ k.r.o., art. 96 § 1.

²⁵ k.r.o., art. 96 § 2.

²⁶ H. Haak, *Separacja. Komentarz*, Toruń 2000, s. 17.

²⁷ Tamże; Orzeczenie SN z 20 listopada 1952 r., C 600/52.

²⁸ k.r.o., art. 56 § 2.

z zasadami współżycia społecznego, z innych przyczyn niż dobro wspólnego małoletniego potomstwa współmałżonków.

Na początku należy wyjaśnić termin zasad współżycia społecznego. Otóż należy przez nie rozumieć „na ogół obowiązujące w stosunkach między ludźmi reguły postępowania, które za podstawę mają uzasadnienie aksjologiczne – ocenne, a nie prawne. Odwołują się one do powszechnie uznawanych w całym społeczeństwie lub w danej grupie społecznej wartości i ocen właściwego, przyzwoitego, rzetelnego, lojalnego czy uczciwego zachowania. Zasady te obejmują nie tylko reguły moralne, lecz także obyczajowe”²⁹. Są to uznane przez system prawny oraz ogół społeczeństwa wartości, a także zasady o charakterze moralnym, które stanowią jego dziedzictwo kulturowe; dotyczą zewnętrznego zachowania człowieka. Nie są normami prawnymi³⁰.

Przykładem sytuacji sprzecznej z zasadami współżycia społecznego może być ta, gdy orzeczenie separacji przyczyniłoby się do wywołania szczególnie negatywnych zmian w życiowej sytuacji współmałżonka. W takiej sytuacji istotne znaczenie może mieć zarówno wiek małżonków, jak i przewlekła choroba małżonka, zrezygnowanie z kariery zawodowej, czy poświęcenie się dla dobra rodziny³¹.

Zdaniem Zdzisława Krzemińskiego, celowe wydaje się skorzystanie z orzecznictwa Sądu Najwyższego dotyczącego rozwodów, także w sprawach o separację, gdzie możemy przeczytać, iż „niezgodne z zasadami moralności byłoby uznanie za ważny powód rozkładu pożycia małżeńskiego nieuleczalnej choroby małżonka, kiedy jego stan wymaga udzielenia mu materialnej i moralnej pomocy. Zasada ta nie może jednak mieć zastosowania do przypadku choroby psychicznej współmałżonka”³²

Sytuacja, w której „ustalone zostało, że niedługo po zawarciu związku małżeńskiego, gdy pozwana zaszła w ciążę, strony zgodnie zdecydowały spędzenie płodu i na skutek wykonania tej decyzji nastąpiło uszkodzenie wnętrza pozwanej, która pozostała kaleką potrzebującą stałej opieki lekarskiej. Niestety, jakie spotkało pozwaną, jest nieszczęściem wspólnym stron, i w tych okolicznościach powód miał szczególny obowiązek nieporzucania strony”³³.

²⁹ Wyrok SA w Lublinie z 29 lipca 2014 r. (I ACa 353/14).

³⁰ A. Kawałko, H. Witczak, *Prawo cywilne*, Warszawa 2008, s. 69.

³¹ K. Piasecki, *Separacja...*, s. 34.

³² Z. Krzemiński, *Separacje...*, s. 36; Orzeczenie SN z 2 lipca 1962 r. (I CR 491/61).

³³ Orzeczenie SN z 15 lipca 1958 r. (III CR 1225/57).

Z niedopuszczalnością rozwodu – również i separacji – ze względu na zasady współżycia społecznego mamy do czynienia wówczas, „gdy z zasadami tymi nie dałoby się pogodzić rażącej krzywdy, jakiej doznałby małżonek sprzeciwiający się żądaniu rozwodu, albo gdy przeciw rozwodowi przemawiają poważne względy natury społeczno-wychowawczej, które nie pozwalają na to, by orzeczenie rozwodu sankcjonowało stan faktyczny, powstały na tle złego traktowania i złośliwego stosunku do współmałżonka lub dzieci albo innych przejawów lekceważenia instytucji małżeństwa i rodziny lub obowiązków rodzinnych”³⁴.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując, separacja małżonków w obowiązującym prawie polskim jest instytucją, która wymaga udowodnienia całkowitego rozpadu więzi między małżonkami, przejawiającego się na płaszczyznach duchowej, fizycznej i gospodarczej. Orzeczenie separacji nie jest możliwe, gdy mogłoby to zaszkodzić dobru wspólnych małoletnich dzieci lub naruszać zasady współżycia społecznego. Ostateczna decyzja sądu, oparta na szczegółowej analizie stanu faktycznego, ma na celu ochronę interesów obu stron oraz zapewnienie równowagi między prawem do separacji a obowiązkiem troski o dobro rodziny.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli II promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Warszawa 2021.

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U.2020.0.1359).

Orzecznictwo

Orzeczenie SN z 24 kwietnia 1951 r. (C 667/50).

Orzeczenie SN z 8 maja 1951 r. (C 184/51).

³⁴ Uchwała SN z 18 marca 1968 r. (III CZP 70/66).

- Orzeczenie SN z 5 stycznia 1952 r. (C 431/51).
- Orzeczenie SN z 20 listopada 1952 r. (C 600/52).
- Orzeczenie SN z 7 listopada 1955 r. (III CR 1328/54).
- Orzeczenie SN z 9 marca 1956 r. (IV CR 36/55).
- Orzeczenie SN z 19 czerwca 1956 r. (I CR 49/56).
- Orzeczenie SN z 15 lipca 1958 r. (III CR 1225/57).
- Orzeczenie SN z 21 lipca 1958 r. (I CR 337/57).
- Orzeczenie SN z 2 lipca 1962 r. (I CR 491/61).
- Uchwała SN z 28 maja 1955 r. (ICO 5/55).
- Uchwała SN z 18 marca 1968 r. (III CZP 70/66).
- Wyrok SA w Lublinie z 29 lipca 2014 r. (I ACa 353/14).

Literatura

- Grzebińska J., *Rozwód i separacja pomiędzy małżonkami. Aspekty majątkowe i prawne*, Warszawa 2010.
- Haak H., *Separacja. Komentarz*, Toruń 2000.
- Kawałko A., Witczak H., *Prawo cywilne*, Warszawa 2008.
- Krzemiński Z., *Separacja. Komentarz do przepisów. Piśmiennictwo. Orzecznictwo. Wzory pism*, Warszawa 2000.
- Piasecki K. (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, Warszawa 2000.
- Piasecki K., *Separacja w prawie polskim*, Warszawa 2000.
- Sitek B., *Trwałość i nierozzerwalność małżeństwa*, Olsztyn 2002.
- Smyczyński T., *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, Warszawa 2009.

REASONS FOR THE SEPARATION OF SPOUSES IN THE CURRENT POLISH LAW

Summary: Separation under Polish law is regulated by Article 61¹ of the Family and Guardianship Code and can be granted when there is a complete breakdown of the marital relationship, encompassing spiritual, physical, and economic ties. Unlike divorce, the breakdown does not need to be permanent. Either spouse may request separation, and in the absence of minor children, the court can grant it upon mutual agreement. The legislator does not define the concept of a permanent breakdown of the marital relationship, leaving its assessment to the court, which evaluates the severing of all ties between the spouses. The reasons for the breakdown may be fault-based (e.g., infidelity, violence, neglect of the family) or faultless (e.g., illness, personality differences). There are also mixed causes, such as infertility or an age difference. Separation cannot be granted if it would negatively affect the well-being of minor children or violate social norms. The assessment of the child's best interest includes factors such as age, relationships with parents, and health condition. Separation is inadmissible if its consequences would be more harmful than maintaining the marriage. The court examines whether the request for separation is made consciously and voluntarily, and whether it results from a collusion between the spouses. In the case of mutual separation requests, the court does not rule on the fault of either party. Separation may be denied if it would cause significant harm to one spouse, such as in the case of serious illness or total dependency on the other spouse. Case law emphasizes that, like divorce, separation cannot be granted if it would contradict moral and social norms. The aim of this publication is to characterize the reasons for the separation of spouses under the applicable law in Poland. The publication analyzes the causes of separation as an alternative to divorce.

Keywords: reasons for separation, separation, spouses, polish law

PRZYCZYNY SEPARACJI MAŁŻONKÓW W OBOWIĄZUJĄCYM PRAWIE KANONICZNYM

Streszczenie: Przepisy Kodeksu Prawa Kanonicznego nakładają na małżonków obowiązek zachowania pożycia małżeńskiego, z wyjątkiem sytuacji, w których istnieje uzasadniony powód, który usprawiedliwia separację. Małżeństwo winno być trwałe do śmierci jednego z małżonków, a żadne zewnętrzne okoliczności nie mogą go rozwiązać. Jednakże, w przypadku zaistnienia usprawiedliwionych przyczyn, małżonkowie mogą ubiegać się o separację. Kościół dopuszcza fizyczną separację małżonków, ale nie rozwiązuje sakramentu małżeństwa, które pozostaje nierozzerwalne. Do podstawowych przyczyn separacji należą: cudzołóstwo, niebezpieczeństwo dla ciała lub duszy współmałżonka lub potomstwa, oraz sytuacje, które czynią życie wspólne niemożliwym. Współczesna doktryna wyróżnia również "złośliwe porzucenie" jako przyczynę separacji. Ponadto, prawo kanoniczne rozróżnia przyczyny formalne (wynikające z przepisów prawa) oraz nieformalne (np. odległość małżonków spowodowana pracą czy chęć duchowego doskonalenia). Cudzołóstwo jest traktowane jako poważne naruszenie wierności małżeńskiej i uznawane za podstawową przyczynę separacji. Choć Kościół nie dopuszcza rozwiązania małżeństwa z powodu zdrady, niewinna strona może uzyskać separację, jeśli nie wybaczy małżonkowi. Cudzołóstwo musi być świadome i dobrowolne, a dowody muszą być pewne, co często wymaga postępowania sądowego. Z kolei milczące przebaczenie przez niewinną stronę powoduje utratę prawa do separacji. Inne przyczyny separacji mogą wynikać z przemocy, zagrożenia zdrowia i życia, a także z poważnych trudności w życiu wspólnym, takich jak uzależnienia czy nadużycia. Po ustaniu przyczyny separacji, małżonkowie powinni wznowić współżycie małżeńskie, chyba że Kościół postanowi inaczej. Kościół nie przewiduje separacji z powodu ciężkich chorób, jeśli były one znane przed zawarciem małżeństwa, chyba że choroby te stanowią zagrożenie dla zdrowia lub życia współmałżonka. Głównym celem pracy jest przedstawienie tych przyczyn, ich klasyfikacji oraz implikacji związanych z rozwiązywaniem trudnych sytuacji w małżeństwie.

Słowa kluczowe: przyczyny separacji, separacja, małżonkowie, prawo kanoniczne

WSTĘP

W niniejszym opracowaniu omówiono przyczyny separacji małżonków w kontekście obowiązującego prawa kanonicznego. Prawo to, wynikające z przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego, przewiduje pewne zasady dotyczące trwałości małżeństwa oraz warunki, które mogą prowadzić do separacji, zwłaszcza w przypadku wystąpienia poważnych przyczyn. Głównym celem pracy jest przedstawienie tych przyczyn, ich klasyfikacji oraz implikacji związanych z rozwiązywaniem trudnych sytuacji w małżeństwie.

SEPARACJA MAŁŻEŃSKA W PRAWIE KANONICZNYM

Przepisy Kodeksu Prawa Kanonicznego stanowią, iż mąż i żona mają obowiązek oraz prawo do zachowania pożycia małżeńskiego, chyba że istnieje uzasadniony powód zgodny z prawem, który ich usprawiedliwia¹. W niniejszym przepisie mowa jest o istocie małżeństwa, które winno być trwałe do śmierci jednego z małżonków. Żadna przyczyna nie jest w stanie rozwiązać tego sakramentu. Należy jednak pamiętać, iż strony, w sytuacji zajścia usprawiedliwionej przyczyny, są uprawnione do ubiegania się o separację. „Istnieją jednak sytuacje, gdy wspólne życie małżeńskie z różnych powodów staje się praktycznie niemożliwe. W takich przypadkach Kościół dopuszcza fizyczną separację małżonków i zaprzestanie wspólnego życia. Małżonkowie w dalszym ciągu są przed Bogiem mężem i żoną oraz nie mogą zawrzeć nowego związku. W tej trudnej sytuacji najlepszym rozwiązaniem, jeśli to możliwe, byłoby pojednanie. Wspólnota chrześcijańska powinna pomagać tym osobom przeżywać po chrześcijańsku zaistniałą sytuację, z zachowaniem wierności wobec nierozzerwalnego węzła ich małżeństwa”².

W małżeństwie istnieje pięć zasad, oprócz praw, a także obowiązków małżeńskich rozumianych w sensie ścisłym, które wyznaczają życie małżeńskie, tj. ogólnych wytycznych zachowań małżonków. Winni oni: dochowywać wzajemnej wierności; zmierzać ku wzajemnemu doskonaleniu cielesnemu; zmierzać ku wzajemnemu doskonaleniu duchowemu;

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli II promulgatus*. Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Warszawa 2021 (dalej w tekście jako KPK), kan. 1151.

² *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002 (dalej w tekście jako: KKK), nr 1649.

żyć wspólnie; dążyć do dobra posiadanych dzieci w sferze materialnej oraz duchowej. Zatem zachowania, które w jakikolwiek sposób godzą w jedną z powyższych zasad, stanowią przyczyny separacji³.

KLASYCZNE KATEGORIE PRZYCZYŃ SEPARACJI

Doktryna wyróżnia cztery klasyczne kategorie przyczyn separacji. Należą do nich: cudzołóstwo, niedochowanie wierności małżeńskiej⁴; poważne niebezpieczeństwo dla duszy albo ciała współmałżonka (którego źródłem jest współmałżonek winny zagrażający współmałżonkowi niewinnemu); poważne niebezpieczeństwo dla duszy albo ciała potomstwa – jego źródłem jest współmałżonek winny zagrażający potomstwu; współmałżonek winny czyni życie wspólne zbyt trudne dla drugiej strony⁵.

W literaturze przedmiotu, w ostatnich latach, wyodrębniła się piąta przyczyna separacji. Jest nią złośliwe porzucenie współmałżonka. Wynika ona z ogólnych zasad, a wypracowana została przez doktrynę kanoniczną oraz orzecznictwo⁶.

Dodatkowo można wyróżnić inne przyczyny ustanowione prawem partykularnym Kościoła *sui iuris*, które podyktowane są obyczajami ludzi albo okolicznościami miejsca.

FORMALNE ORAZ NIEFORMALNE PRZYCZYNY SEPARACJI

Na potrzeby niniejszej pracy warto dokonać podziału na przyczyny separacji formalne oraz nieformalne. Wymienione powyżej przyczyny można nazwać przyczynami formalnymi, ponieważ odnoszą się do przepisów prawa. Natomiast przyczyny separacji nieformalnej nie wynikają wprost z nich. Do nieformalnych przyczyn separacji zaliczyć można, np. odległość między małżonkami wynikająca z podjętej przez nich pracy, studiów, itp., czy dążenie do doskonałości poprzez chęć naśladowania Chrystusa lub czynienie dzieł miłosierdzia, itd.

³ J. Hervada, *De separatione coniugum. Rozłączenie małżonków, [w:] Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego*, P. Majer (red.), Kraków 2011, s. 863–864.

⁴ KPK, kan. 1152.

⁵ KPK, kan. 1153.

⁶ J. Hervada, *De separatione coniugum...*, s. 864; A. Sobczak, *Stwierdzenie...*, s. 230-231.

CUDZOŁÓSTWO JAKO GŁÓWNA PRZYCZYNA SEPARACJI A UTRATA PRAWA DO SEPARACJI

Zgodnie z przepisami Katechizmu Kościoła Katolickiego – „*Cudzołóstwo*. Słowo to oznacza niewierność małżeńską. Gdy dwoje partnerów, z których przynajmniej jeden jest w związku małżeńskim, nawiązuje stosunki płciowe, nawet przelotne, popełniają oni cudzołóstwo. Chrystus potępia cudzołóstwo nawet w postaci zwykłego pożądania. Szóste przykazanie i Nowy Testament bezwzględnie zakazują cudzołóstwa. Prorocy ukazują jego ciężar. Widzą w cudzołóstwie figurę grzechu bałwochwalstwa”⁷. „Cudzołóstwo jest niesprawiedliwością. Ten, kto je popełnia, nie dotrzymuje podjętych zobowiązań. Rani znak przymierza, jakim jest węzeł małżeński, narusza prawo współmałżonka i godzi w instytucję małżeństwa, nie dotrzymując umowy znajdującej się u jego podstaw. Narąza na niebezpieczeństwo dobro rodzicielstwa ludzkiego oraz dzieci, które potrzebują trwałego związku rodziców”⁸.

Cudzołóstwo, czyli niedochowanie wierności małżeńskiej, jest to obcowanie cielesne z osobą inną niż współmałżonek. W Ewangelii czytamy: „Słyszeliście, że powiedziano: nie cudzołóż!” (Ewangelia według św. Mateusza, Mt 5, 27-28). W wierze katolickiej głosi się naukę o nierozzerwalności małżeństwa zawartego ważnie i dopełnionego. Nie dopuszcza się wyjątków. Takie stanowisko potwierdził już Sobór Trydencki, który stwierdził, że cudzołóstwo jednego z małżonków nie jest podstawą do zerwanie węzła małżeńskiego: „Kan. 5. Jeśli ktoś twierdzi, że z powodu herezji lub przykrego pożycia albo celowego odsunięcia się małżonka może być rozwiązany węzeł małżeński - niech będzie wyklęty. Kan. 6. Jeśli ktoś twierdzi, że małżeństwo zawarte, lecz nie dopełnione, nie może być rozwiązane przez uroczyste śluby zakonne jednego z małżonków - niech będzie wyklęty. Kan. 7. Jeśli ktoś twierdzi, że Kościół myli się, gdy głosił i głosi zgodnie z nauką Ewangelii i Apostołów (Ewangelia według św. Marka, Mk 10; 1 Kor 7), że węzeł małżeński nie może być rozwiązany z powodu cudzołóstwa jednego z małżonków i że żadna ze stron, nawet niewinna, która nie dała powodu do cudzołóstwa, nie może zawrzeć innego małżeństwa za życia drugiego małżonka, i że cudzołoży ten, kto opuściwszy cudzołożną żonę, weźmie

⁷ KKK, nr 2380.

⁸ KKK, nr 2381.

sobie drugą, lub ta, która opuściwszy cudzołożnego męża, wyjdzie za innego – niech będzie wyklęty. Kan. 8. Jeśli ktoś twierdzi, że Kościół się myli, gdy z wielu przyczyn pozwala na separację małżonków co do współżycia małżeńskiego lub co do wspólnego mieszkania na określony lub nieokreślony czas - niech będzie wyklęty⁹. W czasach współczesnych, Kongregacja Nauki Wiary w 1973 r. przypomniała tę doktrynalną zasadę¹⁰.

W obowiązującym prawodawstwie kościelnym, cudzołóstwo traktowane jest również jako podstawowa przyczyna, która upoważnia do ubiegania się o separację. Mimo, iż obowiązujące prawo nie dokonuje szczegółowego wyliczenia przyczyn separacji, to cudzołóstwo z pewnością mieści się w kategorii¹¹ poważnych źródeł niebezpieczeństwa dla duszy albo ciała dla drugiej strony¹².

Odnosnie niedochowania wierności małżeńskiej – cudzołóstwa, Kodeks Prawa Kanonicznego stanowi, iż pomimo zaleceń, ażeby współmałżonek poruszony chrześcijańską miłością oraz troską o dobro rodziny, osobie cudzołożnej nie odmawiał przebaczenia i nie kończył z tą osobą pożycia małżeńskiego, jeśli nie czyni tego w sposób wyraźny lub dorozumiany i nie przebaczył współmałżonkowi, ma prawo do rozwiązania współżycia małżeńskiego, chyba że był przyczyną tego cudzołóstwa lub też popełnił cudzołóstwo¹³.

Zatem należy przyjąć, iż akt cudzołóstwa, może być powodem separacji w sytuacji, gdy strona niewinna nie przebaczyła stronie winnej. Akt cudzołóstwa musi być ponadto świadomy oraz w pełni dobrowolny. Zatem nie wystarczy gwałt albo działanie pod wpływem środków odurzających. Dodatkowo fakt cudzołóstwa powinien być pewny, tj. nie może opierać się jedynie na podejrzeniach, nawet uzasadnionych. Dlatego też tego rodzaju sprawy rozpatrywane są na drodze postępowania sądowego albo administracyjnego¹⁴.

Akt zdrady małżeńskiej musi być dopełniony, tzn., że nieprzyzwolite czyny, które nie są stosunkiem cielesnym nie wystarczą w tej sytuacji.

⁹ Sobór Trydencki, sesja XXIV, kan. 5-8, [w:] *Breviarium Fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, S. Głowa, J. Bieda (opracowanie), Poznań 1988, s. 505.

¹⁰ Święta Kongregacja Nauki Wiary, *List o nierozzerwalności małżeństwa Haec Sacra Congregatio* z dnia 11 kwietnia 1973 r., [w:] *W trosce o Pełnię Wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, Z. Zimowski, J. Królikowski (tłumaczenie i opracowanie), Tarnów 1995, s. 52.

¹¹ B. Sitek, *Trwałość i nierozzerwalność małżeństwa*, Olsztyn 2002, s. 110–111.

¹² KPK, kan. 1153 § 1.

¹³ KPK, kan. 1152 § 1.

¹⁴ W. Góralski, *Kościelne prawo małżeńskie*, Warszawa 2006, s. 277.

Pewność moralna z kolei wymagana jest, aby można było mówić o konsekwencjach prawnych czynu. Jest to możliwe dzięki, tzw. mocnemu domniemaniu. Chodzi tutaj o udowodnienie faktów związanych najczęściej z cudzołóstwem. Należy pamiętać, iż z cudzołóstwem na ogół zrównuje się akty wynikające z zoofilii oraz akty homoseksualne¹⁵.

Milczące darowanie zachodzi, w sytuacji, gdy osoba niewinna, przekonana o niewierności małżeńskiej, bez przymusu współżyje z miłością małżeńską z osobą, która zawiniła. Wnioskuje się zaś je, kiedy osoba przez czas sześciu miesięcy pozostawała we współżyciu małżeńskim i nie zwróciła się do władzy kościelnej albo państwowej¹⁶.

Należy jednak pamiętać, że strona niewinna traci prawo do separacji, w sytuacji, gdy w sposób wyraźny albo milczący darowała winę współmałżonkowi; sama wyraziła zgodę na cudzołóstwo współmałżonka; sama stała się przyczyną aktu cudzołóstwa ze strony współmałżonka; sama popełniła cudzołóstwo¹⁷.

Jeżeli mówimy o wyraźnym sposobie komunikacji darowania winy współmałżonkowi, należy pamiętać, iż powinno ono być zakomunikowane współmałżonkowi winnemu dobitnie, dosłownie, wprost. Z kolei o milczącym darowaniu możemy mówić, w sytuacji, gdy współmałżonek niewinny, dowiedziawszy się o zdradzie małżonka winnego, w dalszym ciągu dobrowolnie współżyje z nim po małżeńsku. Jeśli strona niewinna, od momentu powzięcia wiadomości o przewinieniu współmałżonka, w ciągu sześciu miesięcy nie wniosła skargi do sądu kościelnego albo państwowego, należy przyjąć, iż mamy do czynienia z domniemaniem prawnym – zwykłym przebaczenia¹⁸. Tym sposobem małżonek niewinny zrzeka się prawa do separacji.

Natomiast zgoda małżonka na cudzołóstwo drugiej strony świadczy o aprobachie takiego zachowania przez współmałżonka. Taka zgoda może mieć charakter zgody milczącej. Mamy z nią do czynienia wówczas, gdy małżonek nie przeciwstawia się, choć może, takiemu zamiarowi współmałżonka¹⁹.

¹⁵ J. Hervada, *De separatione coniugum...*, s. 865.

¹⁶ KPK, kan. 1152 § 2.

¹⁷ W. Góralski, *Kościelne...*, s. 277.

¹⁸ Tamże, s. 277-278

¹⁹ Tamże, s. 278.

Z kolei, małżonek stać się może przyczyną zdrady współmałżonka wprost lub pośrednio. Jeśli współmałżonek poleca popełnienie cudzołóstwa współmałżonkowi, np. prostytuowanie się, w takiej sytuacji taki współmałżonek sam staje się przyczyną aktu cudzołóstwa. Natomiast w sytuacji, gdy współmałżonek odmawia współżycia z drugim współmałżonkiem dla mało istotnych powodów, wtedy współmałżonek sam staje się przyczyną cudzołóstwa. Swoim zachowaniem naraża drugą stronę na niebezpieczeństwo zdrady małżeńskiej²⁰.

Traktując o popełnieniu przez stronę niewinną zdrady, należy pamiętać, iż popełnienie również zdrady małżeńskiej musi być pewne, tj. nie budzące wątpliwości wyrównanie winy współmałżonka, który pierwszy dopuścił się cudzołóstwa²¹.

Z kolei, jeżeli niewinny małżonek, który dobrowolnie rozwiązał życie małżeńskie, winien w okresie sześciu miesięcy skierować sprawę separacji do kompetentnego organu kościelnego, który weźmie pod uwagę wszystkie przyczyny rozważy, czy niewinny małżonek może przebaczyć i nie przedłużać separacji na stałe²².

Prawo przewiduje ponadto sytuację, w której zerwanie współżycia małżeńskiego przez małżonka niewinnego może być spontaniczne oraz dokonane z własnej inicjatywy. Jest ono następstwem niedochowania wierności małżeńskiej przez współmałżonka winnego. W takiej sytuacji małżonek niewinny zobowiązany jest, w ciągu sześciu miesięcy od momentu faktycznego rozdziału, złożyć skargę o separację do kościelnego sądu. Ten z kolei rozważa, oparłszy się na znanych okolicznościach, czy istnieje możliwość pogodzenia współmałżonków. W sytuacji pomyślnego pogodzenia współmałżonków, sprawa o separację stałaby się bezprzedmiotowa. W sytuacji zaś braku pomyślnego pogodzenia współmałżonków, sąd jest władny orzec separację wieczystą. Należy nadmienić, że biskup diecezjalny dekretem ma możliwość zarządzenia separacji małżonków²³.

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże.

²² KPK, kan. 1152 § 3.

²³ KPK, kan. 1692 § 1; W. Góralski, *Kościelne...*, s. 278.

PRZESŁANKI SEPARACJI DO ORZECZENIA SEPARACJI STAŁEJ ORAZ CZASOWEJ

Cudzołóstwo, w okolicznościach omówionych powyżej, jest jedyną przesłanką separacji pozwalającą ustanowić ją pomiędzy małżonkami na stałe. Dlatego właśnie strona niewinna oraz – za zgodą strony niewinnej – strona cudzołożna, mają możliwość wybrania innej drogi życiowej, tj. innego stanu pozamałżeńskiego. Dla przykładu mogą wstąpić do zakonu, czy przyjmując święcenia kapłańskie, po uzyskaniu wcześniejszej dyspensy Stolicy Apostolskiej²⁴.

Pozostałe trzy przesłanki: **poważne niebezpieczeństwo dla duszy lub ciała współmałżonka; poważne niebezpieczeństwo dla duszy lub ciała potomstwa; inne zachowania czyniące zbyt trudnym życie wspólne**, można określić wspólnym mianownikiem, tj. niewypełnieniem podstawowych obowiązków małżeńskich, które godzą w dobro wspólnoty życia małżeńskiego – w tym współmałżonka i potomstwa²⁵.

Powyższe przesłanki zostały kwalifikowane jako poważne niebezpieczeństwo dla duszy albo ciała współmałżonka, potomstwa, czy inny sposób, który czyni wspólne życie trudnym²⁶. Jeżeli jeden z małżonków jest źródłem istotnego niebezpieczeństwa dla duszy bądź ciała drugiej osoby lub dla dzieci albo utrudnia wspólne życie, w konsekwencji daje on drugiej osobie słuszny powód do odejścia, albo dekretem ordynariusza miejscy lub kiedy jest bezpośrednie niebezpieczeństwo, także własną powagą²⁷. „Po ustaniu przyczyny separacji we wszystkich wypadkach należy wznowić współżycie małżeńskie, chyba że władza kościelna co innego postanowi”²⁸.

Mowa o sytuacjach, gdy jedna ze stron nie jest pomocna w procesie wzajemnego doskonalenia małżonków oraz właściwego wychowywania dzieci, natomiast swoim zachowaniem powoduje zagrożenie dla ww. wartości. Negatywne zachowania jednego ze współmałżonków naraża na niebezpieczeństwo drugiego z nich. Należy jednak pamiętać, iż w sytuacji,

²⁴ J. Gołąb, *Instytucja separacji małżeńskiej w obowiązującym prawie kanonicznym*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej 9-10”, s. 289.

²⁵ KPK, kan. 1153, J. Gręźlikowski, *Co po rozwodzie? Duszpasterze i wierni świeccy wobec małżeństw niesakramentalnych i kanonicznego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Częstochowa 2005, s. 82-83.

²⁶ Do grona tych kanonistów należą, m. in.: T. Pawluk, W. Góralski, E. Szczot, P. M. Gajda.

²⁷ KPK, kan. 1153 § 1.

²⁸ KPK, kan. 1153 § 2.

gdy obie strony ponoszą winę za faktyczny stan rzeczy, wtedy nie moglibyśmy mówić o podstawach do separacji, wszak podstawę do separacji stanowi pewna wina jednej ze stron.

Poważne niebezpieczeństwo dla duszy albo ciała współmałżonka rozpatrywać można jako poważne zagrożenie dla zdrowia oraz życia jednego ze współmałżonków albo poważne narażenie na duchowe niebezpieczeństwo.

Jeśli chodzi o pierwszy rodzaj przyczyn, to do nich zaliczyć można: molestowanie współmałżonka; częste niebezpieczne kłótnie; poniżanie; brutalność w obejściu; stosowanie przemocy fizycznej²⁹; sytuacje, które mogą spowodować utratę zdrowia fizycznego i/lub psychicznego³⁰.

Drugi rodzaj przyczyny to stwarzanie zagrożeń dla duchowego niebezpieczeństwa, np.: niewypełnianie obowiązków, które wynikają z przynależności do kościelnej wspólnoty; nietolerancja oraz prowokacja do stałych grzechów, co powoduje narażenie dobra współmałżonka; przystąpienie do sekty albo do innego Kościoła, niebędącego w łączności z Kościołem łacińskim³¹.

Z kolei do **poważnych niebezpieczeństw dla duszy albo ciała potomstwa** można zaliczyć: dopuszczenie się stosunków kazirodczych; różne rodzaje znęcanie się nad dziećmi – poprzez działanie oraz zaniechanie³².

Odnosnie niniejszej tematyki Kodeks Prawa Kanonicznego traktuje o potomstwie, nie zaś o małoletnich³³. Wynika to z tego, że prawodawca kodeksowy nie dokonuje podziału na dzieci własne małżonków oraz dzieci wspólne małżonków. Chodzi tu o każde potomstwo, tj. zarówno o dzieci wspólne, jak i poszczególnych współmałżonków.

Ponadto można wyróżnić **inne zachowania, które czynią zbyt trudnym życie wspólne**. Należą do nich, np.: prowadzenie przez małżonka życia przestępczego, które naraża na zniesławienie albo przykrość drugą stronę; marnotrawstwo; trwonienie pieniędzy; trwanie w alkoholizmie i/lub narkomanii jednego ze współmałżonków; różnego rodzaju nadużycia, dewiacje czy zboczenia seksualne³⁴; niezgodność charakterów; nienawiść; wrogość; chorobę zakaźną. Chodzi głównie tutaj o weneryczne choroby –

²⁹ E. Szczot, *Ochrona rodziny w prawie kościoła łacińskiego*, Lublin 2010, s. 183.

³⁰ S. Kasprzak, *Wybrane zagadnienia z Prawa Kościelnego*, Lublin 2000, s. 741.

³¹ Tamże, s. 741-742.

³² Tamże.

³³ KPK, kan. 1153.

³⁴ S. Kasprzak, *Wybrane...*, s. 742.

zawinione najczęściej przez współmałżonka. Choroby te stanowią realną groźbę ich przeniesienia na drugą stronę, zatem powodują one niemożliwość kontynuowania współżycia małżeńskiego³⁵.

W sytuacji, gdy małżonkowie wiedzą przed zawarciem małżeństwa o swoich ciężkich chorobach i je akceptują, wtedy nie będą one stanowiły przyczyn separacji, ponieważ świadomie ślubują sobie oni dozonną pomoc, również w czasie choroby. Wyjątek stanowią tylko choroby psychiczne, niosące zagrożenie dla otoczenia³⁶.

Po ustaniu przyczyn separacji, za wyjątkiem cudzołóstwa, prawo wymaga wznowienie współżycia małżeńskiego, chyba że władza kościelna w tym przedmiocie postanowi co innego³⁷.

Obecnie obowiązujący kodeks nie wymienia konkretnych powodów – za wyjątkiem cudzołóstwa, które uzasadniają ustanowienie separacji małżeńskiej. Zatem wydaje się słuszne pozostawienie przez prawodawcę kościelnego otwartego katalogu przyczyn separacji. Taka konstrukcja przepisu kan. 1153 § 1 wskazuje na zastosowanie normy blankietowej, która pozwala na zaistnienie innych powodów separacji, które stanowią poważne niebezpieczeństwa dla duszy albo ciała, czy też w inny sposób czynią życie wspólne zbyt trudnym. Gdyby kodeks zawierał katalog zamknięty przyczyn separacji, stworzyłoby to sytuację, w której niemożliwe byłoby skorzystanie z jej orzeczenia, w przypadkach, kiedy kościelny prawodawca jej nie przewidział. To pozwala dojść do wniosku, iż ustawodawca kościelny, konstruując treść przepisu kan. 1153 § 1, daje możliwość interpretacji, czy konkretna przyczyna w danej sprawie mieści się w dyspozycji omawianego przepisu. Ustawodawca nie wymienia konkretnych przyczyn, a jedynie określa ich skutek. Zatem, można przyjąć, iż takie zachowanie ustawodawcy świadczy o ewaluacji norm prawa kanonicznego, a także jego rozwoju³⁸.

W treści poprzednich norm traktowano o zachowaniach nagannych małżonka, które dawały niewinnej stronie prawo do separacji. Poprzez

³⁵ B. Sitek, *Trwałość...*, s. 111.

³⁶ Tamże, s. 112.

³⁷ KPK, kan. 1153 § 2.

³⁸ M. Maraszek, *Związek małżeński na gruncie prawa polskiego oraz prawa kanonicznego*, Warszawa 2010, s. 128.; J. Gręźlikowski, *Co po rozwodzie...*, s. 83; T. Rozkrut, *Separacja małżeńska w prawie kanonicznym oraz prawie polskim*, „Polonia Sacra” 2000, nr 6, s. 215.

aktywność strony winnej nastąpiła separacja faktyczna – chodzi tu o zdarzenie, w którym współmałżonek winny porzuca niewinnego współmałżonka³⁹.

Aby można było przyjąć, iż złośliwe porzucenie współmałżonka jest przyczyną orzeczenia separacji prawnej, wymaga się spełnienia, aby nastąpiło faktyczne porzucenie lub separacja⁴⁰; nastąpił zamiar zrezygnowania ze wszystkich praw, a także obowiązków małżeńskich⁴¹; wystąpił brak słusznej przyczyny⁴². Zatem można przyjąć, iż orzeczenie separacji z powodu złośliwego porzucenia przez małżonka ma w konsekwencji doprowadzić do zmiany: z separacji faktycznej – ustanowionej w sposób niesprawiedliwy przez małżonka winnego – w separację prawną⁴³.

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując, prawo kanoniczne wyznacza jasne zasady dotyczące separacji małżonków, wskazując na konkretne przyczyny, które mogą stanowić uzasadnienie dla takiej decyzji. Cudzołóstwo, zagrożenie dla zdrowia, życie w przemocy czy też trudności w wypełnianiu podstawowych obowiązków małżeńskich są głównymi przesłankami pozwalającymi na rozważenie separacji. Warto jednak pamiętać, że Kościół zawsze stara się promować pojednanie, oferując pomoc duchową w trudnych momentach kryzysowych w życiu małżeńskim.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli II promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Warszawa 2021.

Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 2002.

³⁹ A. Sobczak, *Stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Poznań 2010, s. 230.

⁴⁰ Przykładem może być wyrzucenie współmałżonka z mieszkania.

⁴¹ Nie będzie porzuceniem sytuacja dłuższej rozłąki z brakiem chęci powrotu.

⁴² Chodzi o sytuację, w której strona porzucona nie dostarczyła wcześniej powodów do jej porzucenia, nie była powodem opuszczenia.

⁴³ A. Sobczak, *Stwierdzenie...*, s. 231.

Sobór Trydencki, sesja XXIV, kan. 5-8, [w:] *Breviarium Fidei. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, Głowa S., Bieda J. (opracowanie), Poznań 1988, s. 505.

Święta Kongregacja Nauki Wiary, *List o nierozzerwalności małżeństwa Haec Sacra Congregatio* z dnia 11 kwietnia 1973 r., [w:] *W trosce o Pełnię Wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, Zimowski Z., Królikowski J. (tłumaczenie i opracowanie), Tarnów 1995, s. 52.

Literatura

Gołąb J., *Instytucja separacji małżeńskiej w obowiązującym prawie kanonicznym*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej 9-10”.

Góralski W., *Kościelne prawo małżeńskie*, Warszawa 2006.

Gręźlikowski J., *Co po rozwodzie? Duszpasterze i wierni świeccy wobec małżeństw niesakramentalnych i kanonicznego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Częstochowa 2005.

Hervada J., *De separatione coniugum. Rozłączenie małżonków*, [w:] *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechnie i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego*, P. Majer (red.), Kraków 2011.

Kasprzak S., *Wybrane zagadnienia z Prawa Kościelnego*, Lublin 2000.

Maraszek M., *Związek małżeński na gruncie prawa polskiego oraz prawa kanonicznego*, Warszawa 2010.

Rozkrut T., *Separacja małżeńska w prawie kanonicznym oraz prawie polskim*, „Polonia Sacra” 2000, nr 6.

Sitek B., *Trwałość i nierozzerwalność małżeństwa*, Olsztyn 2002.

Sobczak A., *Stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Poznań 2010.

Szczot E., *Ochrona rodziny w prawie kościoła łacińskiego*, Lublin 2010.

REASONS FOR THE SEPARATION OF SPOUSES IN THE CURRENT CANON LAW

Summary: The provisions of the Code of Canon Law impose an obligation on spouses to maintain conjugal life, except in situations where there is a justified reason that justifies separation. Marriage should be permanent until the death of one of the spouses, and no external circumstances can dissolve it. However, in the case of justified reasons, spouses may seek separation. The Church permits physical separation of spouses but does not dissolve the sacrament of marriage, which remains indissoluble. The primary causes of separation include: adultery, danger to the body or soul of the spouse or offspring, and situations that make cohabitation impossible. Contemporary doctrine also recognizes "malicious desertion" as a cause for separation. Furthermore, canon law distinguishes between formal causes (resulting from legal provisions) and informal ones (e.g., distance between spouses due to work or the desire for spiritual growth). Adultery is treated as a serious violation of marital fidelity and is considered the primary cause for separation. Although the Church does not allow the dissolution of marriage due to infidelity, the innocent party may obtain separation if they do not forgive the spouse. Adultery must be intentional and voluntary, and evidence must be certain, often requiring a judicial process. In contrast, silent forgiveness by the innocent party leads to the loss of the right to separation. Other causes of separation may stem from violence, threats to health or life, as well as serious difficulties in marital life, such as addictions or abuse. After the cause of separation ends, spouses should resume marital relations unless the Church decides otherwise. The Church does not foresee separation due to serious illnesses if they were known before the marriage, unless these diseases pose a threat to the health or life of the spouse. The main objective of the work is to present these causes, their classification, and the implications related to resolving difficult situations in marriage.

Keywords: causes of separation, separation, spouses, canon law

ISBN: 978-83-68410-12-9